

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007971866

Дата перевірки:
21.05.2021 22:13:22 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
21.05.2021 22:20:09 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: **Чейке Евелін Вікторівна**

Кількість сторінок: 65 Кількість слів: 17505 Кількість символів: 132612 Розмір файлу: 1.88 MB ID файлу: 1008064547

28.4% Схожість

Найбільша схожість: 4.01% з Інтернет-джерелом (http://www.100balov.com/data/ukr/Pedagogika/Rozdil_2/Pedagogichn..)

28.4% Джерела з Інтернету

602

Сторінка 67

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

1.9% Цитат

Цитати

15

Сторінка 68

Не знайдено жодних посилань

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

4

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ ЗАКАРПАТТЯ З МОВОЮ
НАВЧАННЯ НАЦМЕНШИН

ЧЕЙКЕ ЕВЕЛІН ВІКТОРІВНА

Студентка II курсу

Освітня програма: спеціальності «035 «Філологія
(Українська мова і література)»
галузі знань 03 Гуманітарні науки

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник: Маргітич Катерина Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології, вчитель-методист

Завідувач кафедри: Бергсасі Аніко Ференцівна
габілітований доктор, професор

Робота захищена на оцінку _____, « ____ » _____ 2021 року

Протокол № _____ /2021

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології**

**Кваліфікаційна робота
ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ ЗАКАРПАТТЯ З МОВОЮ
НАВЧАННЯ НАЦМЕНШИН**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконала: студентка II курсу
Чейке Евелін Вікторівна

Освітня програма: 035 «Філологія (Українська мова і література)»

Науковий керівник: Маргітич Катерина Євгенівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології, вчитель-методист

Берегове
2021

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ.....	
1.1 Основне значення позакласної роботи	
1.2. Позакласна робота з української мови, як одна з форм організації навчально-виховного процесу	
1.3. Місце і роль позакласної роботи в системі навчання української мови	
РОЗДІЛ 2. ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ ЗАКАРПАТТЯ З МОВОЮ НАВЧАННЯ НАЦМЕНШИН	
2.1. Мовний гурток.....	
2.2. Тижні української мови	
2.3. Олімпіади, конкурси	
2.4. Аналіз посібників і науково-методичних статей з порушеної проблеми	
РОЗДІЛ 3. ВИВЧЕННЯ СТАНУ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	
ВИСНОВОК	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТОК.....	

ПЛАН

Вступ

Розділ 1. Основне значення позакласної роботи

1.1. Основне значення позакласної роботи

1.2. Позакласна робота з української мови, як одна з форм організації навчально-виховного процесу

1.3. Місце і роль позакласної роботи в системі навчання української мови

Розділ 2. Форми та методи позакласної роботи з української мови в школах

Закарпаття з мовою навчання нацменшин

2.1. Мовний гурток

2.2. Тижні української мови

2.3. Олімпіади, конкурси

2.4. Аналіз посібників і науково-методичних статей з порушеної проблеми

Розділ 3. Вивчення стану позакласної роботи з української мови в сучасній школі

Висновок

Список використаних джерел

ДОДАТОК

ВСТУП

"Удосконалення методичної майстерності – це передусім самоосвіта, особисті ваші зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і, в першу чергу, культури мислення".

В. Сухомлинський

Спостерігаючись за навколишнім світом, що оточує нас, найголовніша ознака для людини-це світогляд. Наш світогляд формується на основі вивченого і на основі аналізу вивченого. Ми кожний день збираємо різні інформації, які перевтілюємо у знання. Сучасна школа повинна насамперед піклуватися про розвиток особистостей. Чи не завдяки цьому навчанні ми бачимо наш світ в одиноких кольорах і так виявляється те, що в ньому так мало людей, які мають свої власні думки та переконання?

Для кожного народу національним надбанням є його мова. Рідна, як мати, як Батьківщина. Вона забезпечує єдність, функціонування й розвиток національного організму. Головне завдання вчителя - знання мовних скарбів, прилучення до духовного багатства народу, поповнювати наше українське суспільство. Багатонаціональний склад Закарпатської області спричиняє характерні особливості поведінки населення у багатьох аспектах повсякденного життя. Особливий вияв етнонаціональна структура області знаходить й в освітніх стратегіях. Історично зумовленою є багатокультурна специфіка Закарпатської області, у якій є території компактного проживання національних меншин, для яких українська мова не є рідною. В області угорці, слідуючи за українцями, посідають друге місце за чисельністю. І так найважливішим періодом становлення особистості припадають на шкільні роки.

На мою думку, школа є основною і першою ланкою між дитиною і суспільством. Школа є невід'ємною частиною суспільства і формує дитину як особистість. Важливою складовою різнобічного виховання особистості є шкільний курс української мови. Оскільки предмети специфічні, роботу вчителя не слід трактувати як суцільне методичне нововведення, а як постійне бажання уникати одноманітності, яка може вбивати інтереси дітей. Перед нами сьогодні складне завдання : вивільнити, розкути думку, виховати творчу людину, окрилити талант, якщо він є.

Як навчальний предмет, українська мова сьогодні виконує ряд важливих освітніх функцій. Функціонування української мови як державної вимагає пошуку шляхів інтенсифікації навчання школярів цього предмета. Ось постає перед нами питання, як зробити це так, щоб навчання було цікаве, корисне, розвивальне?! І так арсенал позакласної роботи з української мови біжить на допомогу вчителя. Існує безліч форм і методів, і всі

вони в комплексі з навчальним процесом на уроці складають основи виховання учнів, розвитку їх емоційного світу, художнього смаку.

Позакласна робота є однією з формою навчальної роботи. Вона є необов'язкова, онована на добровільних засадах з учнями, спрямована на поглиблення і розширення знань, умінь і навичок.

Позакласна робота повинна бути цікавою задовольняти запити й інтереси учнів. Зміст її виходить за межі програмового матеріалу, доповнюючи розширюючи його. В.О.Сухомлинський називав позакласні заходи «другою програмою розумової праці» учнів. Далі він зазначав, що «кожен крок до знань був гордим злетом птаха, а не втомлена хода знесилоного мандрівника, що знемагає від непосильного тягаря за спиною».

Об'єктом вивчення є форми та методи педагогіки позакласної освіти із української мови в школах Закарпаття з мовою навчанням нацменшин. **Предмет дослідження** – дослідження процесу і результатів навчання, виховання, розвитку та соціалізації людини у вільний час.

Мета роботи: теоретичне обґрунтування, розробка і експериментальна перевірка ефективності використання позакласної роботи з української мови, а також узагальнити досвід з організації позакласної роботи на уроках української мови, показати основні форми і методи роботи, які дадуть змогу розширити знання з рідної мови учнів, розвинути творчі здібності, закріпити громадянські та моральні світоглядні позиції школярів.

Актуальність у вивченні питання позакласної роботи з української мови полягає у тому, що даний вид роботи не так часто використовується у наш час в школі, якщо використовують, то проводять не ефективно. Адже потрібно пам'ятати, що дана форма організації навчання повинна проводитися на засадах добровільності і повинна зацікавити учня для проявлення власного інтересу.

Гіпотеза дослідження полягає в тому:

Чи можливо активна і добровільна участь учнів у проведенні позакласної роботи?

Чи ефективно проводити позакласні роботи для збагачення знань умінь і навичок у мові?

Структура й обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, загального висновку, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг магістерської роботи сторінок.

У вступі подається науковий апарат, який містить мету, об'єкт, актуальність, предмет і завдання дослідження.

У першому розділі магістерської роботи викладаються основні відомості про поняття та значення «позакласна робота», розповідається про позакласну роботу з української мови, як одну з форм організації навчально-виховного процесу в освіті, а також визначено роль і місце позакласної роботи в системі навчання української мови.

У другому розділі подаються найголовніші форми і методи позакласної роботи з української мови в школах Закарпаття з мовою навчання нацменшин, описані і охарактеризовані ефективні методи позакласної роботи у навчанні з молодшим класом на державній мові, методичні рекомендації щодо проведення мовного гуртка, тижня української мови та олімпіади і конкурси. А також проведено аналіз посібників і науково-методичних статей з порушеної проблеми.

У третьому розділі викладений дослідження про вивчення стану позакласної роботи з української мови в сучасній школі.

У висновках узагальнено результати досліджень про форми і методи, про стан позакласної роботи, про вивчення державної мови у шкіль націоанальних меншин Закарпатської області.

Список літератури налічує 29 джерел.

Додатки містять схеми про форми позакласної роботи та фотографії про проведення форм позакласних заходів у школі націоанальних меншин.

РОЗДІЛ 1

1.1. Основне значення позакласної роботи

Однією з передумов існування народу, нації є відповідне свідоме ставлення громадянин певної спільноти до надбань попередніх поколінь. Найціннішим здобутком нашого народу є мова – основа існування. Усе що бачить людина, може досягнути, зріти, вона втілює у мові, прагне висловитися, донести ставлення та відчуття, сприйняття світу до оточення. Розвиваюча педагогіка надає більше уваги для позакласної роботи, яка сприяє підвищенню загальномовного рівня учнів, дає можливість розширити змістовий діапазон навчання, відповідно до навчання і здібностей учнів [25].

У своїй роботі Н.М. Діденко, Студіювала й узагальнила наукові джерела і вони засвідчують, що етапом становлення позакласної роботи можна вважати кінець ХІХ століття, коли позакласна робота, як і позашкільна, стали складником державної системи освіти. Протягом цього періоду позакласна робота реалізується під час активного розвитку масово-політичних і культурно-освітніх заходів, створюються численні учнівські гуртки, студії, майстерні, дитячі творчі колективи [10].

Можемо дослідити з роботи А.Б. Возняка, основи для розроблення проблеми організації позакласної роботи з української мови. Вчений пише у своїй роботі, що закладені Іваном Огієнком, який вважав добре організовану позашкільну, позакласну роботу одним із могутніх двигунів розвитку рідної мови. На думку вченого, її фундаментальними засадами повинні бути залучення народу до активного використання рідної мови в усіх 12 видах мовної комунікації; організація широкої мережі популярних курсів літературної мови для широкого громадянства: заснування й підтримка „Гуртків плекання рідної мови”; поширення товариствами позашкільної освіти знань найголовніших рідномовних обов'язків [6].

Педагогіка позашкільної освіти є новою галуззю педагогічної науки. Перші положення цієї дисципліни почали розробляти на початку ХХ століття. Вони були представлені в праці Євгена Миколайовича Мединського «Енциклопедія позашкільної освіти», в якій учений визначає «спробу наукової побудови теорії позашкільної освіти як однієї з галузей андропогогії» [4, с. 49].

На думку Г. Р. Передрій позакласна робота з української мови — це обов'язкова частина якісно організованого навчального процесу школи. Вона проводиться паралельно з класною і служить, як засіб розширення, поглиблення та розвитку знань, набутих учнями в школі. Якими б змістовними і методично досконалими не були уроки мови, вчитель не

досягне бажаних наслідків, якщо не організує систематичну й різноманітну позакласну роботу [10, с. 113].

Основні мети для проведення позакласної роботи з української мови у своїй праці Н.М. Діденко визначила так, що повністю підпорядкована загальному завданню навчання і виховання учнів у школі. При проведенні позакласної мовної діяльності виконуються такі важливі завдання:

- Поглиблення почуття патріотизму, багатий та різноманітний вираз до рідної мови, тобто до української, до історії мови, розвивання найтонших нюансів думок та почуттів, до милозвучності і краси рідного слова [10].
- Розвиток та закріплення навичок, необхідних для аналізу, синтезу, класифікації, систематизації мовних фактів, що покращує розвиток мови, граматичного мислення, формує почуття до мови [10].
- Розвиток усного та писемного мовлення, розвиток правильного, точного та формульованого висловлення думки, а також про турботу, багатства, чистоту та краси мовлення [10].
- Підвищення інтересу до української мови як дисципліни, вивчення пробудження бажань вивчати, досліджувати мову [10].
- Розвиток індивідуальних здібностей окремих школярів, формування навичок проводити власні лінгвістичні дослідження [10].

За визначенням М.І. Пентилука, «позакласна робота повинна відрізнятися від уроків змістом і методикою проведення. Навіть на заняттях та позакласних заняттях використовуються одні й ті ж самі теми, використовуються різні форми, методи і прийоми роботи. Якщо позакласна робота з мови організована за зразком уроків і вчитель переслідує лише утилітарні цілі — після кількох занять підвищити успішність і поліпшити грамотність учнів,— вона приречена на невдачу» [22. ст.371].

Встановлено, що основними категоріями позашкільної освіти є: «особистість», «освіта», «вільний час», «навчання», «виховання», «розвиток», «соціалізація», «культура», «діяльність», «дозвілля», «творчість», «пізнання» тощо. При цьому категорію розумітимемо як «основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відношення, які існують у реальній дійсності» [4, с. 50].

У праці Г.В. Грибана визначено, що більшість методистів розуміють роботу позакласної роботи, як спеціально і організовано практикованні у процесі відпрацьовані у позакласний час заходи, зміст яких не завжди передбачений навчальною програмою, конкретними формами, методами, спрямованими на розширення та поглиблення

відповідних знань, умінь та навичок учнів. Особливістю позакласної роботи є добровільна участь учнів у ньому. Теоретичні аспекти організації і проведення позакласних заходів неодноразово висвітлювались вченими. Свій вклад у розвиток теорії та практики позакласної роботи з мови внесла низка українських і зарубіжних лінгводидактів, що досліджували методику позакласної роботи [9].

Проаналізувавши наукові докази, можемо сказати, що до теперішнього періоду дуже багато учених досліджували питання, пов'язані з визначенням мети позакласної роботи з мови у різних типах шкіл, її змісту, завдань, принципів організації, основних форм і видів роботи. За допомогою наукових робіт можемо довести дослідження із позакласної роботи. Виявляється позакласна робота цікавила і цікавить учених у своїй методиці [4, 9, 10, 22].

Аналіз проблеми організації та проведення позакласної роботи з учнями вказує на те, що в наукових джерелах існують дещо суперечливі підходи щодо визначення таких понять як: «позанавчальна», «позаурочна», «позакласна», «позашкільна» робота [16.ст 67]. Наприклад, Б.С. Кобзар визначає позанавчальну роботу як цілеспрямовану навчально-виховну діяльність зі школярами, що її організовують і здійснюють вчителі в позаурочний час. Цей же науковець стверджує, що позаурочну та позанавчальну діяльність можна розглядати як синонімічні поняття, а позаурочна робота, в свою чергу, складається з позакласної та позашкільної роботи [16, с. 67].

У педагогіці М.М. Фіцули позакласна робота визначається як «...різноманітна освітня і виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, організована в позаурочний час педагогічним колективом школи. Спрямована вона на задоволення інтересів, потреб і запитів дітей завдяки добровільній участі у різноманітній діяльності (обговорення книг, кінофільмів, змагання, конкурси, свята тощо)» [26, с. 333].

У педагогіці за редакцією Ю.К. Бабанського «позакласною роботою називають спеціально організовані заняття, які сприяють поглибленню знань, розвитку умінь і навичок та забезпечують розумний відпочинок учнів [10, с. 4] . Н.П. Волкова визначає позакласну роботу «як діяльність учителів, спрямовану на вирішення завдань формування особистості дитини, яка здійснюється в позаурочний час з метою задоволення інтересів і запитів учнів, розвитку їх творчого потенціалу, здібностей, нахилів» [1, с.165].

За проаналізованими визначеннями Б.С. Кобзаря, М.М. Фіцули, Ю.К. Бабанського можемо вивести те, що позашкільна робота учнів визначається однозначно, як їхня діяльність у позашкільних закладах освіти .

За Биковським О.В. вважають «педагогіку позашкільної освіти як галузь педагогічної науки, субдисципліну педагогіки, підґрунтям для виокремлення якої є знання

про освітню діяльність у вільний час» [3, с. 49].. Адже, вільний час – об'єктивний показник соціального розвитку особистості, багатовимірний і сис темний у тому сенсі, що в ньому сконцентровано комплекс аспектів суспільного буття людини. Отже, педагогіка позашкільної освіти – це наука про освітню діяльність у вільний час. Встановлено, що педагогіка позашкільної освіти як галузь педагогічної науки є основою національної системи позашкільної освіти [3].

На мою думку, хоча зміст усіх розглянутих визначень, але вони вказують на те, що діяльність поза традиційною організацією педагогічної діяльності повинна спрямувати здатність любити і хотіти здобувати нові знання з української мови та виховувати та творчо розвивати учнів у будь-який період життя.

Аналізуючи з джерел можемо визначити такий висновок, що позакласна робота вже дуже позитивно впливає на засвоєння учнями програмного матеріалу під час занять. Якщо дитина багато разів і активно бере участь у позакласних роботах, то воно впливає на загальномовний розвиток учнів, значно збагачує й урізноманітнює їхню мову, розширює і зміцнює знання, набутих на уроках, виявляє любов та інтерес до української мови як навчального предмета. Добре організована позакласна робота полегшує роботу вчителів, але до цього треба бути детально педагогічно підготовленим.

У позакласній роботі із української мови вчитель дотримується всіх загально дидактичних принципів навчання. Завдання навчання та виховання виконується у нерозривному відділі в кожній позакласній навчальній процесі. Охоплюючи або розширюючи певну інформацію про мову, учні пересвідчуються з тим, наскільки багата і гнучка рідна мова, проймаються любов'ю до неї і її творця — народу. Також позакласна робота охоплює ряд цікавих питань загального мовознавства. Бесіди на такі теми, зокрема про мови світу, походження мови, про історію української мови, виникнення й життя окремих слів і словосполучень, сприяють виробленню правильних поглядів на походження мови, зв'язок її розвитку з історією народу, тобто поглиблюють діалектико-матеріалістичний світогляд. Чимало позакласних заходів присвячується формуванню вмінь уловлювати всі барви й відтінки образного слова, відчувати й переживати мальовничість, емоційну наснаженість його [12].

За попередніми аналізами наукових джерел, можемо довести до відома те, що позакласні заходи з мови передбачають підготовлення учнів певною мірою знань, з'ясування відповідного кола мовних питань. За Пентилюком визначено те, що якщо порушити принцип науковості під час позакласної роботи стає неможливим, так само як і під час уроку не можна цього допустити. Явища і факти, які аналізуються під час

позакласної роботи, повинні відповідати віковим особливостям учнів. Принцип доступності при цьому перебуває в нерозривному зв'язку з принципом усвідомлення знань та з активізацією пізнавальної діяльності учнів. В основі організації й проведення позакласної роботи лежить вимога розвиваючого навчання. За визначеннями стає відомим для нас, що розвиток здібностей учнів реалізується не тільки шляхом збагачення їх знань, а й шляхом формування навичок самостійної наукової роботи з мовознавства, куди входить як спостереження над мовою й аналіз мовних явищ і фактів, так і опрацювання лінгвістичної літератури [1, 3, 12, 22].

У позакласній роботі здійснюється зв'язок теорії та практики. У широкому розумінні під час позакласної роботи учні здобувають знання та навички необхідні для життя, отримують багатший словниковий запас, вміння працювати зі словниками, покращують здатність до висловлень думок усно або письмово, навчаються працювати з літературою, рефератами, писати конспекти, самостійно відтворювати літературні образи, виразно декламувати, включатися у рольові ігри, розвивають свої індивідуальні творчі навички [9].

За теоретичними аналізами виявляється те, що у праці Л.Д. Березівська, визначила, що під час позакласної роботи потрібно якнайвдумливіше реалізувати принцип індивідуального підходу до учнів. Адже позаурочні заходи передбачають розвиток індивідуальних здібностей і нахилів. Здібності, нахили та інтереси школярів учитель виявляє, спостерігаючи на уроках за тим, наскільки швидко й правильно відповідають окремі учні на запитання, що вимагають самостійного аналізу, висновків, узагальнень; як усвідомлюють зв'язки між різними мовними явищами і фактами; чи багатий лексичний запас у них; які складають речення, наводять приклади тощо. Ці спостереження використовуються при розподілі між учнями обов'язків у позакласній роботі: для кожного визначаються відповідні його розвитку і нахилам завдання, тема, вид роботи. Учня, які цікавляться дослідницькою роботою, пропонуються завдання на лінгвістичний аналіз тексту, збір матеріалу з топоніміки рідного краю, з діалектології, про культуру мовлення учнів шкіл. Великої індивідуальної роботи вимагає підготовка до кожного позакласного заходу. Адже учасники позакласної роботи мають певні доручення і самостійно працюють над ними. Л.Д. Березівська у своїй праці визначила, «Учитель — організатор заходу консулює їх, надає допомогу, контролює стан і якість підготовки» [2, с. 21]. У такій повсякденній індивідуальній роботі з учнями найкраще виявляються їх інтереси, здібності, особливості пам'яті, мислення, волі. Всебічне вивчення особистості учня дає можливість

правильно керувати розвитком його здібностей, інтересів, тренувати волю, витримку, учити володіти собою, триматись перед аудиторією тощо [2].

Особлива увага приділяється розвитку творчої схильності учня. На багатьох позаурочних заходах пропонуються завдання на складання розповідей, речень, загадок шарад, інсценізація творів, конкурсне декламування напам'ять та інші види завдань. Для учнів, що виявляють творчі здібності, організуються спеціальні гуртки, товариства, клуби; планується випуск газет, журналів, альманахів, де вміщуються кращі твори [2].

Обережно слідкуючи за вищесказаними, можемо довести такі висновки, щодо участі у позакласних заходах, учні володіючи мотивами до питань державної мови, більше виявляється інтерес та зацікавленість, окремо, позаурочним часом працювати над українською мовою. Учні національних меншин ще більше хочуть розвивати і керувати своєю успішністю. Якщо, педагог виконує це цікаво і подає для учнів цікаві матеріали, то діти ще більше будуть мати інтерес до навчання і не лише за обов'язково беруть навчання. Навчить дітей володіти у товаристві, навчить працювати спільно з іншими товаришами і не лише однокласникам, а з іншими віковими групами дітей [21].

Отже, під позакласною роботою в школі ми маємо на увазі цілеспрямовану освітню роботу з учнями, яку організують і проводять вчителі, вихователі, органи дитячого самоврядування поза шкільним часом. Він спрямований на досягнення єдиної дидактичної та виховної мети – гармонійного розвитку школярів, задоволення їхніх потреб, виявлення талановитих і обдарованих вихованців, а також створення умов для самоосвіти, самовиховання й самореалізації кожного учня [1, 2, 9, 21].

На мою думку, можна довести до однозначного аналізу поняття «позакласна робота» під яким ми розуміємо процес навчання, виховання та індивідуальний розвиток творчого особистостя. Цей процес можуть організувати і вдосконалити у своїй роботі вчителі, вихователі позакласно-урочною системою навчально-виховної роботи. Ввести процес позакласної роботи вчителі можуть лише за умови директора навчального закладу, який дає свою згоду на проведення позаурочної роботи з учнями. Виявляється, що гармонійний розвиток школярів, задоволення їхніх інтересів і запитів, виявлення талановитих і обдарованих вихованців, а також створення умов для самоосвіти, самовиховання й самореалізації кожного учня передбачається у вищесказаному навчанні позакласної роботи, бо тут взагалі не відбувається суворе навчання і оцінювання учнів.

1.2 Позакласна робота з української мови, як одна з форм організації навчально-виховного процесу

До завдань освіти, що визначені у “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті” [13], належить збереження й продовження української культурно-історичної традиції, виховання шанобливого ставлення до державних святинь, української мови і культури. Сприяти у вирішенні означених завдань повинна позакласна робота, що є важливим компонентом навчально-виховного процесу. В «Концепції позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи» [14] зазначається, що основним об’єктом позакласної роботи повинна бути особистість учня – з його інтересами, потребами, духовним світом, реальними можливостями та прагненнями. Відтак, у позакласній роботі необхідно послідовно реалізовувати ідею всебічного «гармонійного розвитку учнів, їхніх задатків і здібностей, виховувати в них почуття національної свідомості й гордості» [8, с. 48].

Відомий учений, О.В. Ковтун у своїй роботі визначив, що позакласна робота з української мови пробуджує інтерес до українського слова, переносить його у сферу активного спілкування, сприяє формуванню мовної та мовленнєвої компетенції школярів. Уміло і цікаво проведені позакласні заняття допомагають учням заглибитися в різні аспекти мовної системи, вивчити питання походження мови, письма, збагнути основні закони розвитку й історії мови, повніше осмислити художньообразувальні засоби [17].

За аналізами і теоретичними доказаннями виявляється, що сучасному вихованні особливо набуває поширення позакласної роботи з української мови. Це сприяє поширенню функціонуванню української мови. Узагалі набуває позитивних обертів увесь процес навчання молодого покоління [8, 17].

На мою думку, важливим є завдання позакласної роботи у процесі навчання української мови. Із наукових джерел, можемо вивести наступні докази, що позакласна робота полягає у розширенні, а також у поглибленні здобутих на уроках мови знань. Вона допоможе учневі удосконалити практичні навички і вміння учнів і має особливі ініціативи у вихованні, а саме у самостійності, творчих здібностей, інтересу до предмета.

Можемо сказати із проаналізованих вище джерел, позакласна робота має значний виховний потенціал. Виялилося, що воно формує повагу учнів до інших, виховує у них терпіння, збільшується інтерес до культури українського народу, до державної мови, вихованню культури спілкування, потреби в практичному застосуванні української мови в позанавчальних ситуаціях, у підтриманні інтересу до навчання [8, 17].

Важливим для дослідження було твердження С. Карамана про те, що «позакласна робота сприяє інтеграції в мову інформації, здобутих учнями на уроках української мови та літератури, історії й географії, музики та образотворчого мистецтва й з інших предметів у слово» [15, с. 112].

У загальноосвітній школі навчання і виховання школярів відбувається в урочний і в позаурочний час. При цьому позаурочна робота доповнює і поглиблює процес навчання і виховання [23].

За визначенням М.І. Пентилюка, вважається головною рисою позакласної роботи з української мови особливість навчального процесу. Під цим поняттям вчений розуміє цілеспрямовану та добре організовану роботу на добровільних засадах, тобто є не обов'язковою. Позакласна робота базується на основі пізнавальних інтересів учнів, мовні заняття з ними, що виходять за межі уроків, а іноді і за межі програми з метою поглиблення знань школярів, активізації їхньої пізнавальної діяльності. Позакласна робота виявляє пізнавальний інтерес до даного предмета, допомагає розкрити красу й багатство української мови, її роль у формуванні особистості й розвитку держави [22].

Позашкільна робота з української мови тісно пов'язана з класними заняттями, але не відмінняє їх, хоч і розв'язує ті самі навчальні й виховні завдання, і в цьому є продовженням тієї роботи, яка про водиться на уроці [9].

Позакласна робота з мовою трактується переважною більшістю методистів як особлива діяльність, яка проводиться в позакласній роботі і має зміст, який не завжди передбачений навчальною програмою, конкретними формами, методами та прийомами, і організований на добровільних засадах їх учнів. Найхарактернішою рисою жвавого та творчого характеру позакласних занять є вражаюча подача матеріалу [9].

У праці Л.В. Базильчука визначено, що для успішної організації позакласної роботи необхідно враховувати психолого-педагогічні особливості учнів, які допомагають правильно вибрати зміст і форму позакласної діяльності. Отже, на початковому етапі, це припадає на 1-4 класи, учні схильні до конкретної, але нетривалої діяльності, адже їм потрібен негайний результат. Вони допитливі, їм цікаве все нове, а також їм характерна емоційна активність, крім того, їм важко контролювати свою поведінку. На другому етапі, яка припадає на 5-9 класи, уже підлітки починають проявляти соціальну активність, засвоюють моделі поведінки та зразки цінностей, прагнуть пізнавати нове та цікаве, запам'ятовування стає цілеспрямованим, а мовлення – керованим і більш розвиненим. Підлітки потребують поваги своїх інтересів, не люблять обмежень їх самостійності. На третьому етапі навчання, отже на останньому, це 10-11 класи, відбувається подальше формування особистості учнів, поглиблення знань. На цьому етапі навчання формується науковий світогляд, активізується соціальна активність та інтерес до людських взаємин, захоплення стають різнобічними; особливо важливим стає спілкування з однолітками, через яке формується та розвивається індивідуальний стиль поведінки [1].

За визначенням М.О. Пічура, позакласна робота, як наголошує дослідник, – це одна із форм організації корисного дозвілля та активного відпочинку учнів, яка, організується на добровільних засадах, а також будується на основі широкої громадської активності учнів, які об'єднуються в колективи самоврядування при постійному контролі і керівництві їх діяльністю з боку адміністрації, вчителів та членів педагогічного колективу і в не останню чергу, педагогічне керівництво в процесі позакласної роботи набуває більш консультативно-рекомендаційного характеру, що стимулює вияви творчої ініціативи учнів у проведенні різноманітних форм цієї роботи. Позакласна робота доповнює основну програму різноманітністю засобів, форм, методів [21].

Завданням позашкільної роботи є за визначенням О.В. Ковтуна, збагачення й розширення знань учнів з рідної мови, створення інтелектуального фону, що сприяє свідомому і глибокому засвоєнню програмового матеріалу; поглиблення набутих на уроках мови знань, розвиток умінь і навичок усного й писемного мовлення; виховання ініціативи, самостійності, творчих здібностей учнів, їх пізнавальних інтересів; забезпечення виховної спрямованості предмета, що вивчається, формування почуття патріотизму, дружби [17].

Важливим фактором ефективності позакласної роботи є визначення її адекватного змісту. Науковий доробок учених, власний педагогічний досвід та досвід інших вчителів-практиків переконують у тому, що до змісту позакласної роботи з української мови повинні входити такі компоненти: 1) прагматичний – формування в учнів комунікативних умінь і навичок; 2) гносеологічний – розширення в учнів знань про загальні закономірності розвитку мови, питання лексики, фразеології, фонетики, граматики, діалектології і топоніміки тощо; 3) аксіологічний – розвиток в учнів ціннісних орієнтацій і мотивів діяльності. Визначаючи зміст позакласної роботи, вчитель добирає той матеріал, який найбільш повно допомагає у вирішенні практичних, загальноосвітніх і виховних завдань, є економним за часом, відповідає інтересам дітей, укладається в єдину систему [17].

Із одержаних інформацій, позакласна робота, яка проведена уміло та цікаво, має великий вплив на розвиток мовного діапазону учнів, вони пірнають у глибину значень слів, збагачують свій словниковий запас, збагачують свої знання про походження мови, літератури, письма державної мови, яка в цьому випадку припадає на вивчення української мови у угорськомовної суспільства. Учні використовуючи ці знання, які отримують на початковій ланці, можуть користатись нею в майбутньому. Правильний процес викладання позакласних заходів викликає внітерес вивчати мову. Учні, які мають можливість брати участь у позакласних заходах мтають більш відкритим до українськомовного середовища. Зацікавити учнів можна, наприклад, самотійною роботою із української мови у пошуках

інтернету різних та цікавих робіт, оскільки наш світ вже якподальше стає модернізованою, то включення технологій до навчання приведе до успішності позакласної роботи [1,9,17,21].

За визначенням Н.М. Діденка, позакласна робота з мови будується з урахуванням основних загальнодидактичних принципів, на кожному позаурочному занятті у нерозривній єдності реалізуються освітні й виховні завдання, усі відомості про мову розглядаються і з'ясовуються відповідно до положень сучасного мовознавства, чим забезпечується принцип науковості, явища і факти, що аналізуються в процесі позашкільної роботи, мають відповідати віковим можливостям учнів, принцип доступності тісно пов'язаний з принципом усвідомлення знань, позашкільна робота враховує вимоги розвиваючого навчання: формуються навички спостереження й аналізу мовних явищ і фактів, уміння самостійно працювати з доступною мовознавчою літературою, складати анотації, реферати. Особлива увага приділяється розвитку творчих здібностей учнів: на писання творів, випуск газет, журналів, оформлення альбомів тощо [9, с. 221-222].

У позашкільній роботі важливим є принцип наступності й перспективності: плануючи позакласну роботу певного класу, вчитель враховує ті знання й навички, що їх одержали учні на уроках і в позаурочних заходах у попередніх класах. Одночасно позашкільні заходи можуть готувати основу для кращого засвоєння матеріалу на уроках, до участі у факультативних заняттях. У позашкільній роботі реалізується зв'язок теорії з практикою, учні збагачують свій словник, розвивають навички правильного висловлення думки, глибше оволодівають мовними нормами, вдосконалюють навички самоосвіти. У позашкільній роботі реалізується принцип індивідуального підходу до учнів, ураховуються їх здібності, нахили [22].

У той же час позакласна мовна робота має свої специфічні принципи, а саме: врахування віку та готовності учнів, взаємозв'язок між позакласними заходами та заняттями в класі, волонтерство, інтерес до вивчення мови, вибірковість, що є єдиною причиною позакласна робота. проявляється у відсутності програми, яка дозволяє вчителю самостійно розробляти її, залежно від умов праці школи, віку учнів, їх інтересів та матеріалу програми, що вивчається. Той самий принцип застосовується до вибору форм роботи. Принцип наукового підходу в проведенні позашкільної роботи дозволяє ширше розкривати програмові теми, вивчати теми, не передбачені обов'язковою програмою [22].

У зміст позашкільної роботи входять найрізноманітніші питання - загальні відомості про мову, питання лексики, фразеології; ознайомлення із словниками, довідниками; викликає інтерес питання походження прізвищ, імен, географічних назв, топоніміка селища, району, області, аналіз діалектних особливостей у мові жителів даної місцевості;

цікавить учнів збирання матеріалів про мовні явища і факти, надруковані у газетах, журналах, книгах [9].

Виходячи з попередніх аналізів роботи, можемо сміло сказати, що у старших класах робота передбачає ознайомлення з питаннями уже більш заглибленої навчання української мови. Сюди може відноситись історія розвитку літературної мови, стилістики, культури мовлення, дослідження творчості письменників [9,17,22].

Сучасні завдання вивчення мови спонукають учителя в позашкільній роботі спиратися на обов'язкову навчальну програму. Плануючи позакласну роботу, учитель має керуватися також програмою із української мови. Вчитель до позакласних заходів добирає теми й питання, які передусім сприяють на поглиблення і зміцнення знань. Треба встановити, добираючи тематику позакласної роботи, інтереси її запити самих учнів, їх знання, вікові особливості, підготовленість до проведення відповідної роботи, а також особливо важливим є теми для навчання, удосконалення культури мовлення, виховання учнів. Немає сумніву, що повторення вивченого на уроках допомагає всебічному розгляду і міцному засвоєнню знань [22].

Важливе навчальне, практичне та виховне значення мають гурткова й факультативна робота з учнями, які створюють передумови для активізації самостійної діяльності школярів і сприяють реалізації творчого потенціалу особистості. На менш важливе значення мають колективні форми позакласної роботи: предметні олімпіади, навчальні екскурсії, виставки результатів технічної, прикладної творчості, тематичні вечори, зустрічі з відомими науковцями, винахідниками [16].

Я вважаю, що незважаючи на те, що позакласна робота з учнями будується на основі загальних принципів навчання й виховання та виконує основні завдання цілісного освітнього процесу, така робота має свої специфічні особливості щодо її організації та проведення. Ці особливості у своїй праці довели Гончаренко та Новоселецький. Вони визначили, що по-перше, позакласна робота має враховувати вікові особливості учнів.

Тобто, під цим маємо значення про те, що учитель при організації певного виду діяльності має визначитися з різними методами й формами позакласної роботи, які найкраще відповідають віковим, психологічним особливостям школярів. Це сам вчитель спокійно без дозволу іншого вищого органу може з'ясувати на прикладі дітей та роботою з ними, оскільки педагог проводить багато часу з дітьми.

Позакласна робота передбачає добровільний характер. Учні залучаються в роботу, котра вимагає значних інтелектуальних зусиль, умінь працювати на кінцевий позитивний результат. Тому важливо, щоб така робота учнів відбувалася не під тиском педагога, а

внаслідок виникнення інтересу, зацікавленості певним напрямком діяльності. Тобто, добровільність є важливою особливістю організації позакласної роботи. Саме добровільність визначає різноманіття змісту занять, форми й методи роботи з школярами [8].

У роботі С.У. Гончаренка, доказано, що в основі позакласної роботи учнів лежить самоврядування, тобто учні можуть під керівництвом учителя складати план занять, тобто гурткова робота, визначати об'єкти праці, оптимальні строки розв'язання тих чи інших завдань, планувати очікуваний результат. Відтак, позакласна робота, котра спланована разом з учнями, буде ефективнішою, оскільки стане особистою справою кожного школяра [8].

Позакласна робота спрямована на розвиток творчості учнів, вироблення умінь аналізувати, систематизувати, критично мислити, тому, вчителю необхідно володіти знаннями з психології творчості, методами розвитку творчого потенціалу школярів, використовувати завдання, котрі сприяють дослідницькій, пошуковій діяльності учнів [8].

Спрямована на розвиток самостійності та ініціативності учнів. Займаючись улюбленою справою, школярі в позакласній роботі досить часто виявляють самостійність, активність більшу, ніж на уроках [8].

Важливим є, щоб позакласна робота мала системний характер, адже діяльність, котра спрямована на формування й розвитку творчих здібностей учнів потребує багато часу [8].

У науковій роботі М.І. Пентилюка, у структурі кожного позакласного заняття і всієї системи роботи можна виділити навчальні матеріали декількох рівнів. На першому, підготовчому рівні всі навчальні матеріали служать для формування мовленнєвої компетенції і навичок свідомого контролю учнів за своїм мовленням - навчальні діалоги, тренувальні вправи, розігрування ситуацій. На другому рівні використовується такий навчальний матеріал, який сприяє активізації розумової діяльності і формуванню в учнів навичок оцінки результатів своєї мовленнєвої комунікації - бесіди, дискусії, конференції. На третьому рівні навчальні матеріали повинні стимулювати підвищення в учнів мотивації до вивчення української мови, можуть бути творчі вечори, МАН. [22].

Також зазначив М.І. Пентилюк, що під час проведення позакласної роботи найвжливіші три рівні навчальних матеріалів, послідовно використовуються в трьох формах мовленнєвого навчання [22].

Таким чином, аналіз матеріалів виявляє, що систематичне навчання студентів спілкуванню українською мовою в позакласній роботі, означає побудову навчального

процесу з урахуванням усіх обставин, що взаємодіють у процесі навчання, та допомагає визначити напрямок відбору навчальних матеріалів та методичних організацій [8,16,22].

1.3 Місце і роль позакласної роботи в системі навчання української мови

У вирішенні складних завдань національного виховання школярів велику роль відіграє різноманітна позакласна робота з рідної мови, що закріплює, поширює і поглиблює знання учнів. У загальноосвітніх школах позакласна робота з рідної мови набуває особливого значення. Це пояснюється тим, що більшість міст України, у яких розташовані школи, залишаються іншомовними. Тому в таких навчальних закладах українське слово звучить переважно на уроках, наше ж завдання - перенести його у сферу активного спілкування, за межі класу і школи. На це орієнтує вчителя й концепція виховної роботи загальноосвітньої школи [9].

Мовознавець В.Г. Грибан зауважує у своїй роботі незважаючи на те, що позакласна робота нерідко перетворюється в додаткові заняття з відстаючими учнями, в інших випадках носить чисто епізодичний характер як форма проведення календарних свят. У багатьох школах за зовнішньою різноманітністю видів позакласної роботи приховується стихійність і безсистемність, повна відсутність зв'язку з програмовим навчальним планом, матеріалом і мовленнєвим досвідом учнів. Ці та інші недоліки не тільки знижують ефективність позакласних занять, але й зводять їх нанівець [9, с .219].

Цілі позакласної мовної роботи та шляхи їх досягнення у своїй роботі Н.М. Діденко відкриває величезні освітні можливості для позакласної роботи в школах нового типу [9]. У нових типах шкіл позакласна робота є невід'ємною частиною нової, тобто інтенсивної форми навчання та організації. Він поширює україномовне середовище та розвиває навички учнів у практичному знанні рідної мови. Ефективність аудиторних та позакласних заходів тісно пов'язана та взаємозалежна дон з одним. З одного боку, методично правильно побудовані й цікаво проведені уроки викликають інтерес до мови, бажання краще, глибше вивчати її. На змістовних, добре продуманих уроках виникає ряд додаткових питань, розв'язання яких потребує спеціальних бесід і занять. Під час роботи в класі формується актив, який цікавиться рідною мовою і стає ядром колективу учнів, охоплених позакласною роботою. Нарешті, на уроках учитель нерідко звертається до пов'язаних з темою, що вивчається, фактів мови, які розглядалися на тих чи тих позакласних заходах. З другого боку, позакласна робота позитивно позначається на засвоєнні учнями програмного матеріалу, на ході уроку. Участь у позакласних заходах впливає на загальний мовний розвиток учнів, помітно збагачує й урізноманітнює їх мовлення, розширює і зміцнює

знання, здобуті на уроках, збуджує любов, інтерес до рідної мови як рідної. Добре організовані позакласні заняття полегшують працю вчителя на уроці [9. ст.220].

Головною кінцевою метою позакласної роботи є створення українськомовного середовища й умов, що сприяють формуванню комунікативних навичок школярів. Нова мета сьогодні - вміння користуватися українською мовою в різних сферах життєдіяльності. Комунікативна мета вимагає створення такого методу навчання, при якому аудіювання і говоріння з окремих видів мовленнєвої діяльності перетворюється в головну мету, а традиційною метою є оволодіння системою мови, які перетворюються в засіб оволодіння видами мовленнєвої діяльності [9].

У комунікативній орієнтації позакласної роботи навчання підпорядковується головній меті - навчити учнів спілкуватися українською мовою. У виршенні головної мети позакласних занять повинні досягатися й проміжні мети: уведення до мовлення тих граматичних, морфолого-синтаксичних структур, які були засвоєні на уроці; закріплення й автоматизація мовленнєвих умінь у різних життєвих ситуаціях; підвищення загального культурного рівня учнів, збагачення словникового запасу, викладання етики мовного спілкування; розвиток творчих та пізнавальних здібностей учнів, заохочення індивідуальних схильностей, активізація прихованих резервних здібностей особистості; формування й посилення інтересу до вивчення мови, стимулювання високої мотивації навчання; формування майбутньої української інтелігенції – національної еліти, що виявляється мовби підсумком усієї попередньої роботи [9].

В умовах навчання двох мов у визначенні О.Н. Хорошковської, виявлено, що у свідомості дітей формуються два механізми мовлення, можуть бути або автономними, або змішаними. В останньому випадку мовлення дітей є змішаним і нагадує суржик. Отже, ефективність формування механізму українського мовлення залежить від того, наскільки чітко учні розрізняють мовні засоби української та національної мов, наскільки навчальний процес спрямований на подолання впливу національної мови, говорячи тут про угорську мову. Якщо в цьому плані вчитель і учні досягають високих результатів, формується механізм автономного володіння українською мовою [27].

М.І. Пентилюк визначив, що у комунікативній орієнтації позакласної роботи, навчання підпорядковується головній меті, якою є вільне спілкування учнів українською мовою незалежно від видів мовленнєвої діяльності [22].

Істотно окреслюється нам із опрацьованих матеріалів, що позакласна робота передбачає для себе і у виконанні, і у проведенні заходів максимальної самостійності. Під цим можемо розуміти вільність педагога над робочою групою школярів. Для проведення

цих позакласних робіт повністю відділюється формалізм, тобто тут нічого не можна на школяра умовляти, організація роботи також вільна і добровольча [9,22,27].

Найбільш цікавою ознакою живого й творчого характеру позакласної роботи є захоплююча форма викладу матеріалу. Вона передбачає цікаве, проблемне, активне, творче, ігрове навчання. Проте слід дотримуватися розумної міри в розважальності, щоб розваги не витіснили пізнавальне. Розважальність позакласної роботи означає також, що роль учителя при проведенні занять мовби прихована від учнів. Він тільки один з учасників колективного діалогу, який «таємно» організовує мовленнєву ситуацію і непомітно режисує виконання мовленнєвих ролей. У його власній ролі не повинно бути ні декларативної запланованості, ні учительської авторитарності, нічого, що могло б викликати внутрішній протест учнів, втрату інтересу і небажання з їх боку брати участь у роботі [22].

На мою думку, засвоєння національної мови, тобто української мови відбувається в умовах постійного впливу на мовне середовище та постійної потреби у спілкуванні з іншими. Отже, розвиток мовлення базується на величезній мовній практиці. Для проходження практики студенти повинні почути більше українську мову. Для цього дуже важливі позакласні заходи.

Визначено у науковому джерелі О.Н. Хорошковської, що формування українського мовлення здебільшого відбувається тільки на уроках. Здебільшого учні позбавлені відповідного мовного середовища у школі та сім'ях. У дітей нема потреби спілкуватися українською мовою і в повсякденному житті. Отже, відсутність мовної практики значно ускладнює формування вмінь розмовляти українською мовою. У зв'язку з цим слід зробити наступний методичний висновок: обов'язковою умовою успішного формівання вмінь українського мовлення є забезпечення мовного середовища на уроках і в позакласних роботах, створення умов для спілкування українською мовою, забезпечення потреби мотиву спілкування [27].

Також у роботі М.І. Пентилюка, визначається чітка специфічна своєрідність та індивідуально-творчий характер позакласної роботи з рідної мови не виключає використання типових форм і прийомів позакласної роботи. Учений вважає, що серед різноманітних прийомів організації позакласної роботи найбільш стійкий інтерес викликають різні ігри та ігрові ситуації, оскільки вони наближають мовленнєву діяльність до природних умов, допомагають розвивати навички спілкування в сприятливій психологічній мовленнєвій атмосфері, сприяють ефективній обробці мовного програмного матеріалу, забезпечують практичну спрямованість навчання в позаурочний час. У своїй роботі він визначив, що за спостереженнями за навчальним процесом показують, що

використання ігор та ігрових ситуацій, цікавих вправ дає можливість прищепити учням інтерес до мови, створює позитивне ставлення до її вивчення, стимулює самостійну мовленнєво-сміслову діяльність, дає можливість цілеспрямовано здійснювати індивідуалізацію і диференціацію навчання [22].

За визначення В.Г. Грибана, коли учитель проводить позакласну роботу з української мови, має дотримуватися всіх загальнодидактичних принципів навчання. Має проте враховувати вимоги сучасної лінгводидактики, виділяє автор ще такі: 1) принцип зв'язку позакласної роботи з уроками української мови; 2) принцип свідомості; 3) принцип комунікативної спрямованості; 4) принцип диференціації й індивідуалізації; 5) принцип розважальності; 6) принцип поєднання індивідуальних, групових і масових форм [9, ст.221].

Із вищенаведених принципів можемо вивести таку думку, що всі принципи позакласної роботи тісно взаємопов'язані. Доповнюючи один одного, вони складають одне ціле. Також у роботі Н.М. Діденка, визначено суть взаємозв'язку і взаємообумовленості принципів позакласної роботи, він полягає в цілеспрямованому, послідовному і систематичному впливі на всі сторони розвитку особистості, вдосконалення мовленнєвого спілкування, підвищення мотивації у вивченні української, державної мови [9].

Можемо сказати, виходячи із вищесказаних значень, що особливо важливим під позакласною роботою вважається, освітній процес у всіх навчальних закладах, який є багатоаспектним і багатофункціональним. Воно не обмежується навчанням учнів традиційною та прототипною класно-урочною системою [9, 22].

На сьогодні, розроблено багато різних методів і форм організації позаурочної, позакласної діяльності, котрі успішно розвиваються та втілюються в освітній процес. Для педагогів це має велике значення і дає нам велику допомогу. Але воно базується на рівні вивчення української мови як рідної, і лише мало інформацій надає вчителям про виховання і навчання у школах національних меншин.

РОЗДІЛ 2. Форми та методи позакласної роботи з української мови в школах Закарпаття з мовою навчання нацменшин

Із літератури О.Н. Хорошковської, можемо вивести, що нині на Україні є школи з угорською та іншими мовами навчання. Конституція України і Закон забезпечує вільний розвиток мов національних спільнот. Відповідно до державної мови, тобто до української мови, їх викладають у цих школах як обов'язковий предмет, метою якого є забезпечення розвитку комунікативних навичок, необхідних для життя та діяльності учнів в українській державі, яка знає мову та культуру людей, між якими вони живуть [27].

У своїй роботі В.Г. Сухенко, визначив державний стандарт викладання мови. Воно в першу чергу орієнтує розвиток комунікативних навичок учнів у процесі набуття мовних навичок. Цей аспект освітньої проблеми особливо актуальний для української мови як державної мови, що використовується в школах для національних меншин, наприклад у регіонах, де проживають різні етнічні групи. Зокрема, це стосується Закарпатської області, де представлені не лише українці, а інші національні меншини. Вони живуть на одній території, мають доволі розмаїтну етнокультуру і значною мірою зберегли свою національну ідентичність та рідну мову. Кожен з цих народів у своїй суспільно мовній практиці виявляє властиві йому специфічні риси, а саме: в мові концентруються елементи національної вдачі і національного характеру, що сформувалися століттями [25].

Кожному вчинкові, явищу та предмету в різних народів відводяться неоднакові роль і місце. Тому вчинки людей, їхню поведінку можна адекватно сприйняти, зрозуміти оцінити лише в контексті їхньої культури. Оскільки система специфічних традиції, переконань, стосунків втілюється у мовленнєвій діяльності представників певної культури, то учень, який оволодіє іншою мовою, повинен вчитися спілкуванню в контексті іншої культури. А досягнення комунікативної компетенції, неможливе без оволодіння певним обсягом культурної інформації, без ознайомлення з культурою народу, мова якого вивчається [25].

У цьому відношенні важливими є лінгвістичні та етнографічні аспекти роботи з вивчення української лексики не лише для збагачення активного словникового запасу учнів, а для розвитку зв'язного мовлення, вироблення навичок свідомого засвоєння нових слів та з'ясування значення та обсягу нових слів, загальновідомих слів, а також розвиток комунікативної компетентності, набуття національних стереотипів мовленнєвої поведінки та культурного спілкування в багатомовному та полікультурному середовищі з урахуванням певних характеристик національного характеру, світогляду, поведінкових стереотипів [25].

Отже, я вважаю головним чинником є єдність поглядів на мову і народний характер. Проаналізувавши наукові праці, можемо вважати, що мову і народну психіку забезпечує етнолінгвістичний підхід до вивчення мови, оскільки етнолінгвістика це дисципліна, яка вивчає мову в її відносинах з культурою, а також взаємодії умовних, етнокультурних та етнопсихологічних чинників функціонування та розвитку мови.

Для успішного вирішення цих проблем у роботі М.П. Кочерган, виявив, що вчитель повинен добре знати етнолінгвістичні принципи вивчення української мови в школі. Сприйняття навколишнього світу представниками різних культур по-своєму і неоднакову оцінку одних і тих самих культурних явищ пояснюється тим, що мислення має національну специфіку, обумовлену характером мови. Відображаючи ту ж саму дійсність, різні мови акцентують у ній неоднотипні ознаки. Неповторність, своєрідність і національний характер тієї чи іншої культури забезпечується специфікою мови. Отже, мовні системи різних народів відрізняються національно-культурною специфікою бачення світу, тобто виокремлення у мові істотних для певного народу і його навколишнього середовища елементів, явищ, властивостей [18].

На мою думку і на думку мовознавців, у XXI столітті представники національних меншин повинні володіти лінгвістичною та комунікативною компетенцією не лише рідною мовою, але й мовою держави. Розвиток мовної та комунікативної компетентності є однією з найважливіших цілей викладання мови. Вивчення державної мови є необхідною умовою інтеграції національних меншин у суспільне життя держави. Знання державної мови розширює освітню, культурну та політичну перспективу особистостей.

Визначив С.С. Черничко у своїй науковій праці, що предмет з української мови вимагає від викладачів зовсім іншого підходу в школах з українською мовою, ніж у школах з національною мовою для національних меншин. На уроках української мови україномовні школи навчають учнів рідній мові, яку вони знають з дитинства. А в етнічних школах українська мова є державною, яку учень не знає і починає вчити вже в першому класі [28].

У роботі К.Є. Маргітч, визначено три етапи розвитку. У школах, де викладають мови національних меншин, першокласники лише починають знайомитися з державною мовою, і це слід враховувати при розробці навчальних планів та підручників для них окремо. Але діючі навчальні програми для шкіл національних меншин, які базуються на державному стандарті освіти, зобов'язують дітей вже у початкових класах, замість розуміння і говоріння, треба вивчати граматику української мови. У школах національних мов для національних меншин особливу увагу потрібно приділяти забезпеченню того, щоб учні розуміли державну мову та спілкувались українською мовою, тому робота вчителя має

чотири базові мовні навички, аудіювальні та спілкування і читальні та письмові компетентності. Це передбачає значну роботу на початковому етапі, етапі засвоєння мови, коли необхідно досягти високого рівня комунікативної компетентності, а не в засвоєнні граматичних правил. Отже, викладання української мови в школах національних меншин має базуватися насамперед на розробці методів вивчення мови як державної, а не як рідної, оскільки в таких школах значна частина учнів сидить за столом без будь-яких базових знань української мови [28].

У зв'язку з вищезазначеним, О.Н. Хорошковська, підтвердила те, що необхідно підвищити рівень викладання української мови. Важливо розробити методи викладання української мови як державної з урахуванням особливостей рідної мови дітей [27].

Із наукових праць, В.Г. Сухенко у журналі «Дивослово», визначено, що із найбільш ефективнішим методом вивчення державної мови постають перед нами позаурочні заходи, тобто позакласна робота з української мови. За словами науковця, можемо сказати, що методично правильна організація позакласної роботи підсилює формування іншомовної комунікативної компетентності, стимулює учнів до поглибленого вивчення іноземної мови. В даний час під компетентністю розуміють динамічне поєднання знань, умінь та практичних здібностей, способу мислення, професійних, ідеологічних та громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність людини до успішного здійснення професійної та подальшої освітньої діяльності та є результатом вищої освіти [25].

У своїй роботі М.І. Пентилюк, визначив термін «система», воно стосовно позакласної роботи має дві найосновніші елементи, це особливо форми і методи та має дві рівні – змістовий і організаційний. Регулярність зв'язків і взаємодія елементів і рівнів приводить до виявів системної організованості в процесі позакласної роботи з рідної мови: «1) певний порядок навчання; 2) постійний тематичний зв'язок змісту позакласного заняття зі змістом уроків рідної мови; 3) чітка організаційна співвіднесеність класних і позакласних занять; 4) єдність провідних мотивів і прийомів удосконалення навичок мовленнєвого спілкування» [22, с. 317].

Виявлено із наукової праці М.І. Пентилюка, що системно навчати учнів спілкування рідною мовою в позакласній роботі, значить будувати процес навчання з урахуванням усіх умов, що взаємодіють у процесі навчання і допомагають визначити спрямованість відбору навчального матеріалу, закономірності його методичної організації [22].

Багатоманітність змісту позакласної роботи, що впливає з багатоміотності завдань і цілей навчання мовленнєвого спілкування на позакласному занятті, вимагає і

різноманітності її форм. І в цій закономірності головного системного елемента позакласної роботи — одна з головних її формальних відмінностей від навчальної [22].

По-перше ми маємо з'ясувати термін «форма». Форма за Українським Тлумачним словником має таке визначення, як тип і структура, організація чогось, зовнішній прояв явища, пов'язаний з його сутністю та змістом.

За визначенням М.І. Пентилюка, можемо з'ясувати, що форми позакласної роботи в школі різноманітні. Позакласна робота з мови має дві основні форми: систематичну, яка постійно ведеться протягом року, проводяться постійно зі сталим складом учнів, епізодичну — заходи, що проводяться один-два рази на рік [22].

До систематичної позакласної роботи відноситься мовний гурток, динамічні кутки мови, стінна мовна преса, журнали чи альманахи, сплановані на півріччя, лінгвістичні радіопередачі, робота в системі Малої Академії наук (МАН) [22].

Види епізодичних робіт надзвичайно різноманітні і можуть поєднуватися для кількох пов'язаних методів та групових цілей. До них належать олімпіади, тиждень української мови, мовні ранки або вечори, екскурсії до бібліотек, музеїв, редакцій, конкурси, виставки, мовні олімпіади, презентації лінгвістичної літератури, міжнародний конкурс з української мови і літератури імені Тараса Шевченка, захисти робіт у системі Малої академії наук (*див. Додаток 1*) [22].

Ці заходи можуть проходити як самостійні види позакласної роботи під керівництвом викладача та учнівського колективу, або вони можуть організовувати групи для підтримки їх роботи. Рідною особливістю епізодичних форм позакласної роботи є масовість, але, звичайно, ті, де робота відбувається систематично протягом тривалого періоду часу, є глибшими та ефективнішими [22].

Опрацювання наукових джерел у праці Н.М. Діденка, засвідчує, що в «педагогічній науці обґрунтовано систему поділу форм позакласної роботи за кількісьним складом її учасників, частотою проведення, способом викладання мовного матеріалу» [10. ст.52]. Завжди зауважує нам, що форми позакласної роботи повинні бути гнучкими й різноманітними, враховувати індивідуальність кожного школяра. Водночас кожна форма має певні особливості організації [10].

За словами відомого вченого мовознавця М.І. Пентилюка, багатоманітність змісту позакласної роботи, що впливає з багатоманітності завдань і цілей навчання мовленнєвого спілкування на позакласному занятті національних меншин, вимагає різноманітних форм. І в цій закономірності основним елементом позакласної роботи на системному рівні є одна основна формальна відмінність від освіти [22].

У практиці українських шкіл за роботою Г.В. Грибана, в останніх роках чітко визначено три форми позакласної роботи, що виділяється на основі кількісного складу учнів: індивідуальна, групова і масова [9].

У роботі Н.М. Діденка, описано те, що науковці вважають, індивідуальні форми позакласної роботи найефективнішим, оскільки вони дають змогу педагогу краще пізнати і розкрити індивідуальність, здібності і нахили учнів, спрямувати на їхній розвиток [10]. А Г.В. Грибан, вважає, що індивідуальну форму позакласної роботи передбачає самостійне виконання окремими учнями різних завдань і доручень учителя чи колективу, пов'язаних з позаурочною діяльністю: підготовка рольових ігор, заучування текстів, написання заміток і доповідей, оформлення альбомів, виготовлення наочних посібників, підготовка до художньої самодіяльності [9].

Можемо вивести такі підсумки із попередніх визначень, що індивідуальними роботами, вважаються відтворення учнями цікавих повідомлень, яке можуть проводитися у формі шкільного радіо. Ще один приклад може бути оцінювання улюбленого фільму, складання маленьких і коротких розповідей про свого друга і це все на українській мові. У вищенаведених прикладах, основною метою має бути мотивація вчителя, яка стоїть завжди поряд з учнями. На мою думку, щоб мотивація була добре організованою педагогові треба бути підготованим у будь-якій ситуації [9,10,22].

Друга форма позакласної роботи це - групова форма. Г.В. Грибан у своїй роботі, дав повну характеристику груповій формі. Групові форми позакласних занять поза уроками рідної мови характеризуються обмеженим складом та однорідністю інтересів учнів. Вони також можуть використовувати учнів різного віку, які епізодично працюють і виконують завдання (підготовка до вечора, святкування, ювілею тощо). Він вважає головним організацію гуртка. Воно завжди починається з роз'яснення цілей, змісту, характеристики наступних занять, обговорення плану роботи. Групи з постійним складом являють собою різні гуртки, товариства, клуби, що працюють регулярно. У них беруть участь учні одного або паралельних класів, і така однорідність структури дозволяє відібрати мовний матеріал з урахуванням матеріалу програми та мовної підготовки учнів. Також зазначив, що великою перевагою є те у груповій роботі, що, маючи власну чітку організаційну структуру, дозволяє координувати та керувати усіма позакласними заходами рідною мовою. Головною перевагою групових форм позакласної роботи є їх впорядкованість, з акцентом на розширення мовленнєвої сфери та активізацію спілкування [9].

Г.В. Грибан дав характеристику, Третій і разом останній формі позакласної роботи. Третя форма масова позакласна робота з мови. Вона охоплює всіх учнів школи, гуртова лише частину [9].

У своїй роботі С.Ю. Ніколаєва визначив, що масову роботу використовують в позакласній роботі у вигляді цікавого виду роботи. Це бувають різного типу змагання, загадки, казки, ігри тощо. Кожен з них ефективний лише в тому випадку, якщо має сенс, вимагає застосування мовних навичок, приурочених до певної теми - теми позакласної роботи, в якій він практикується. У вигляді цікавих вправ іграшки заслуговують на особливу увагу. Вони в основному є частиною позакласної роботи, але їх також можна використовувати як окремо заплановану роботу. Такими є настільні та інші мовні ігри, що проводяться учнями в кабінеті мови на перерві й після уроків [20].

За дослідженнями С.Ю. Ніколаєвої, визначається, що граматичних ігор дуже багато. Учителю важливо брати з них ті, які в певних умовах, при опрацюванні відповідної теми дають максимальний ефект. Елементи змагання, внесені у методику проведення вправи, активізують і зацікавлюють дітей. Добирання, виготовлення, а нерідко й складання мовних ігор вимагає від учителя великої затрати часу, проте ці затрати сторицею окупляться міцними знаннями учнів [20].

Особливо важливим постає перед нами із наукових джерел те, що дуже корисним виявляється практикування. З вищенаведених ми також дізнаємось про важливість різних ігор. Іграми під час занять можемо назвати загадки, кросворди, приказки. Окремі види ігор та інших розвиваючих завдань важливо практикувати з дітьми і важливим є індивідуальна, самостійна робота. Під час цих робіт учні самостійно можуть практикувати і розвивати себе як особистостя. Адже, зашифровуючи слово в загадці чи кросворді вважається, заглибленням в значення слів, завдяки цих завдань навчаються точно і стисло пояснювати їх [9,10,20].

Доцільність та ефективність запровадження мовних ігор слід обговорювати щодо відповідного віку та розвитку учнів. Чим молодші школярі, тим ширше мають запроваджуватись мовні ігри. Їх роль у позакласній роботі старших школярів зменшується. Старшокласників насамперед цікавить зміст, розглянуті мовні проблеми, їх роз'яснення та чіткість. Тут частіше слухаються й обговорюються самостійно підготовлені учнями доповіді, реферати, аналізуються мовознавчі праці [22].

М.І. Пентиліук вважає, що мовні завдання є дуже схожими і близькими до мовних ігор. Їх вирішення сприяє аналізу тексту, розвитку навичок, необхідних для практичного застосування знань. Особливо добрі наслідки дають «задачі» з лексики і стилістики.

Оскільки мова учнів все ще слабка, вони рідко вдаються до синонімічного багатства, не використовують яскраві, емоційно забарвлені фразеологізми, а позакласна робота здебільшого пропонує словникові та стилістичні завдання. Їхні рішення допомагає розвинути навички, які демонструються для контролю точного та чіткого висловлення думки, словникового запасу та стилю їхнього мовлення. Пробуджують інтересу учнів до позакласної мовної роботи, наочні посібники, які широко використовуються у практиці впровадження. Добре розроблені таблиці з цікавими запитаннями, конкурсними завданнями, мовними висловлюваннями, мовними кросвордами, ланцюговими словами привертають увагу учнів, залучають їх до роботи з мовою [22 с. 222-223].

У плануванні позакласної роботи за дослідженнями М.І. Пентилюка, виявляється те, що вчителі часто наштовхується на проблему – яким заходам і заняттям надати перевагу: чи тим, що передбачають заучування школярами готового матеріалу, чи творчій імпровізації або звіту про проведену на попередньому етапі роботу. Вчений зауважує нам, що необхідне їх розумне поєднання. У вивченні української, тобто не рідної мови не слід уникати заучування напам'ять і далеко не все може бути побудовано на творчій імпровізації. Із досліджень, можемо вивести те, що обов'язкова треба домагатися, щоб будь-який вид діяльності був цікавим для учнів, не викликав перевтоми, не був одноманітним [22, с.222].

Під час підготовки кожного запланованого заходу необхідно виконати ряд завдань, щоб забезпечити організаційну чіткість: 1) обговорити з учнями й адміністрацією школи характер і зміст заходу, час і місце його проведення; 2) дібрати необхідний матеріал, скласти сценарій і розподілити ролі, призначити відповідальних; 3) організувати роботу над матеріалами з використанням ТНЗ та тощо. Крім того, учитель повинен провести відповідну роботу з мовним матеріалом, необхідним для розуміння змісту заходу [22].

До змісту позакласної роботи з української мови відносимо, по-перше, відбір, організацію, структуру навчального матеріалу і різні види вправ, а по-друге, систему взаємодії учителя й учнів, результатом якої є процес формування знань, умінь і навичок спілкування українською мовою. Для оволодіння цими навичками учням необхідна велика мовленнєва практика. Позакласні заняття дають можливість сконцентрувати процес засвоєння умінь, наблизити навчальну комунікацію до природної [22].

За попередніми аналізами М.І. Пентилюка, можемо з'ясувати, те що зміст роботи з формування і розвитку усного мовлення у 1 класі включають розвиток аудіативних умінь, оволодіння словниковим запасом, вироблення вимовних та акцентологічних умінь,

засвоєння граматичного ладу української мови і на цій основі формування комунікативних умінь [22].

У своїй праці К.Є. Маргітєч, визначила, що головним є здатність сприймати і розуміти усне мовлення, воно є складовою комунікативного мовлення. Оскільки більшість учнів-угорців до школи не володіють українським мовленням, одним із головних завдань у 1 класі :

- формування і розвиток умінь зосереджувати увагу на сприйнятті усного українського мовлення;
- поліпшення мовленнєвого слуху й пам'яті;
- розвиток навичок розуміння слів та окремих фраз, речень, текстів [19].

На початковому етапі навчання української мови формування вмінь спілкуватися українською мовою важливо забезпечувати мотивацію говоріння, яка спонукала б дітей до діалогів. Усі види і форми роботи мають відповідати віковим особливостям учнів, їхнім життєвим інтересам. Для ефективного розвитку усного мовлення доцільно вдаватися до роботи в парах, а також організовувати позакласні та позашкільні заходи: підготовка українських народних свят (щедрування, колядування, зустрічі весни тощо), інсценізація українських казок, зустрічі однолітків зі шкіл з українською мовою навчання та інші. [19].

Основними завданнями навчання української мови у 2 класі є опанування учнями української грамоти, а також збагачення словникового запасу, розвиток усного комунікативного мовлення. У цей період значна увага приділяється роботі над активізацією і збагаченням словникового запасу, розвитку аудіативних умінь, удосконалення лексико-граматичних умінь, формування навичок усного мовлення. Формування навичок українського письма відбуваються в спеціальних зошитах, розроблених для шкіл з угорською мовою навчання педагогами-практиками Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства. У цей період, окрім формування та розвитку вмінь і навичок читання й письма, продовжуються робота над удосконаленням орфоепічних і граматичних умінь, збагаченням словникового запасу, розвитком комунікативних умінь [19].

Основне завдання навчання української мови у 3-4 класах – це подальший розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності учнів, а також засвоєння знань з мови й формування мовних умінь [19].

У 3 класі учні повторять знання про звуки і букви української мови й систематизують їх. На основі роботи з текстовим матеріалом розглядають значення слів української мови, будову слова, основу і закінчення (форму слова), його роль для зв'язку з іншими словами, формують вміння розпізнавати рід за родовими закінченнями,

узгоджувати слова в роді та числі, змінювати закінчення за питаннями. Крім того, учні ознайомлюються із складовими основи – префіксом і його словотворчою роллю, усвідомляють значення слів із префіксами та суфіксами, утворюють споріднені слова тощо. Крім того, учні ознайомлюються з будовою речень та їх видами, активізують знання, одержані на уроках угорської мови, про текст, його будову, вчать визначати тему й основну думку, добирати заголовки, будувати тексти з деформованих тощо [19].

У 4 класі на основі роботи з навчальними й художніми текстами учні знайомляться із частинами мови та змінюванням їх закінчень за питаннями у зв'язку з іншими словами. У зв'язку з цим вводиться поняття про словосполучення, на основі якого учні оволодіють умінням ставити запитання від головного до залежного слова і відповідно змінювати закінчення [19].

У 3-4 класах велика увага надається розвитку читацьких навичок та вмінь. З цієї метою проводяться окремі уроки читання, це кожен четвертий урок. Вони спрямовані на розвиток читацьких навичок, а саме на читання вголос правильно, плавно, цілими словами, свідомо, виразно, розуміти зміст прочитаного. Проводиться поглиблена робота з художніми текстами. У 4-му класі формуються вміння читати не лише вголос, а й мовчки, зокрема читати завдання, вправи та розуміти прочитане [19].

У 3-4 класах удосконалюються навички письма, розвиваються орфографічні вміння і навички. Окрім цього, учні вчать формулювати й записувати запитання за змістом прочитаного тексту, колективно складати і записувати невеликі тексти за малюнком і опорними словами, серією малюнків [19].

Підсумовуючи вищесказане за працею, слід зауважити, що певних здобутків набула практика навчання української мови в школах з угорською мовою навчання. Деякі вчителі досягли значних успіхів не лише у навчанні української мови угорських дітей, а й у розвитку її почуття, викликаючи інтерес до літератури та культури українського народу [19].

За дослідженнями і аналізами М.І. Пентилюка, для того, щоб відбулось навчання в системі позакласної роботи, необхідно спеціально відібраний і особливим чином організований дидактичний матеріал реалізувати в умовах конкретної мовленнєвої ситуації. Сама вона є основним компонентом змісту позакласної роботи з української мови, бо навчання спілкування відбувається в рамках модельованих ситуацій [21].

Комунікативно-спрямоване навчання ставить перед учителем нові, більш високі вимоги: потрібно створити ситуацію, коли учень хоче поговорити, визначає предмет спілкування, спрямовує та підтримує бесіду. Вчитель повинен виявляти глибокий і щирий

інтерес до розмови, спонукати учня-партнера непомітно, давати йому можливість усвідомити, що він може спілкуватися. Кожний учитель, проводячи позакласні заняття, повинен пам'ятати слова В.О.Сухомлинського про те що «кращий учитель той, хто забуває, що він учитель». Тому одним із ключових питань організації позакласної роботи українською мовою є визначення змісту [21, с. 22].

2.1 Мовний гурток

Виходячи з практичного досвіду, теоретичних досліджень О.В. Ковтуна, найбільш доцільно та ефективно організовувати позакласну мовну роботу у формі гуртків, оскільки заняття проводяться систематично, за певним планом, у незмінній кількості учнів [17].

За науковою роботою Н.В. Діденка, вважається, на сучасному етапі груповими формами позакласної роботи найпоширенішими є гуртки рідної мови. Програми таких гуртків складаються вчителями у відповідності з особистими інтересами, можливостями, нахилами учнів та їх віковими особливостями. У практику шкіл України активно ввійшло проведення тематичних гуртків з метою глибокого вивчення окремих питань і розділів рідної мови: гурток лексики і фразеології, культури мовлення, топоніміки, цікавої граматики тощо. У сучасних умовах роль предметних гуртків у середній школі суттєво зросла. На заняттях гуртка учні вдосконалюють свої знання, вміння й навички, переконуються в практичному значенні рідної мови в організації спілкування, набутті додаткової інформації, з користю проводять своє дозвілля [9].

Мовний гурток, який, за визначенням Г.В. Передрія, є «центром, навколо якого базуються і організовуються всі інші форми як систематичної, так і епізодичної роботи з української мови» [23, с. 22]. Ефективними формами гурткової роботи з мови вважає короткі захоплювальні розповіді вчителя про мову, реферати або повідомлення учнів, інформація про результати збору матеріалу з практики живого або книжного мовлення, спостереження над спеціально дібраними мовними явищами з подальшими висновками, цікаві бесіди, вправи, лабораторні роботи, мовні ігри [23].

За словами А.П. Гамалія, можемо визначити те, що на заняттях треба використовувати матеріал із цікавої граматики. Цінними є поради щодо залучення гуртківців до написання поетичних і прозових творів, які розміщувалися в стінній та шкільній газеті й обговорювалися в колективі [7. ст.85]. Шкільна газета представляє матеріали у три колонки: перша досліджувала значення мови в житті людини, друга - деталі з виправленими стилістичними помилками з письмових робіт, слова з грубими орфографічними помилками. В останній колонці були листування: про розвиток

грамотності, цікаві граматичні матеріали, запитання, кросворди, загадки, головоломки, шаради тощо. Відповіді на завдання, запропоновані в газеті, учні писали на окремих аркушах і склали в коробку. Учні привчали виконувати дослідницьку роботу: збирати фольклорний і топонімічний матеріал, записувати історію походження географічних назв, народні пісні, прислів'я. Такі завдання сприяли розвитку словникового запасу, набуттю діалектологічних знань, визнанню діалектизмів та засвоєнню різних відмінностей від літературної мови [7].

В.Є. Заворотнюк визначив, що основними метами гуртка є наступні принципи, а саме розширити та поглибити знання учнів з української мови; показати багатство та фантазію слів, внести їх до скарбниці лексичних намистин, які мають лише силу, унікальну структуру та значення, але в той же час тісно пов'язані з нитками походження, звучання, граматичних особливостей; переконати учнів, що світ лексики дуже цікавий; дбати про розвиток, збагачення, процвітання, чистоту та красу мови; навчити відкривати, фантазувати, творити, розвивати логічне мислення, творчу активність; допомога для цілого і широкого розвитку спектру мови [12].

Також визначив В.Є. Заворотнюк у своїй роботі, наступні завдання проведення гуртка:

- збагачує словниковий запас, поглиблює інформацію про словниковий запас та фразеологію [12. ст.39];
- виховання свідомого бажання вивчати українську мову [12. ст.39].;
- виробляти вміння відчувати милозвучність мови, її красу, багатство, комунікативно користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях;
- формувати морально-етичні цінності[12. ст.39];
- навчити вміло черпати із мовних скарбів усе найточніше й найбарвистіше для висловлення власних думок; ознайомити із закономірностями її будови, історичними та духовними цінностями [12. ст.39].

При цих виконаних завданнях та визначенням мети, проведена позакласна робота виконується успішно і правильно організованою. Рекомендується завжди визначити цілі завдань та мети роботи.

Г.В. Грибан зауважує, що заняття гуртка не регламентовані навчальною програмою. Тому тут відкриваються необмежені можливості для дослідницької діяльності вчителя, вдосконалення його методичної майстерності. У процесі підготовки і проведення занять учитель може перевірити правильність своїх передбачень і гіпотез, ефективність форм, методів і прийомів, практичне і виховне значення підготовлених ним матеріалів (тексти,

ситуації для мовних і рольових ігор, засоби наочності тощо), їх вплив на формування особистості школяра [9].

Групові уроки за змістом і структурою ближчі до уроку рідної мови, ніж інші роботи поза предметом, але не дублюють його. Вони дуже часто виступають проміжною ланкою між класним уроком та іншими формами позакласної роботи. Вибір структури та змісту занять враховує те, що діти прийшли до них після важкого навчального дня і потребують відпочинку та переходу на нові заходи [9].

У роботі Н.В. Діденка, визначився, що досвід кращих учителів України підказує декілька варіантів проведення занять. Один з них допускає об'єднання учнів усіх вікових груп, що захоплюються різними видами діяльності: читанням, декламуванням, інсценуванням і драматизацією, прослуховуванням і розучуванням українських пісень, підготовкою наочних посібників, оформленням стендів, стінгазет, постановкою номерів художньої самодіяльності. Робота ведеться за схемою, прийнятою в сільській школі. Вона вимагає від учителя чіткого ритму дій, вміння розподіляти час, контролювати якість виконання завдань, помічати і заохочувати кожного. Інші групи мають тимчасовий характер і розпадаються після виконання завдань, що стоять перед ними. Така організація гуртка зручна, якщо у невеликій школі працює тільки один учитель-словесник. До участі в заняттях такого гуртка бажано залучати старшокласників. За їх допомогою учитель здійснює керівництво мікрогрупами, що входять до складу гуртка [9].

На мою думку, навчання української мови в гуртках є важливою складовою навчального процесу, оскільки вона не замикається на одній темі. Під час проведення гурткових робіт, яка відображалась і на практиці відбувається збагачення й розширення знань учнів з даного предмету, створюється інтелектуальний фон, що сприяє свідомому й глибокому засвоєнню програмового матеріалу, а також можемо підтвердити розвивання вмінь й навичок при усному й писемному мовленні і творчих здібностей школярів.

Проте головне значення гурткових занять з української мови полягає в забезпеченні належного рівня комунікативної компетенції, що передбачає вміння вільно й доречно користуватися виразально-зображальними можливостями української мови в різних життєвих ситуаціях, розвивати в собі національні мовні традиції, комунікативну етику, знати й поважати мову власного народу [22].

Проаналізовані значення, подають нам наступне чітке формулювання. Процес гурткових робіт впливає на розвиток учня. Слухаючи й використовуючи рідну мову в повсякденному житті, ми рідко задумуємося над тим, яким неоціненним багатством володіємо. Звуки, утворені із них слова та речення сприймаються нами як щось звичайне,

буденне, пересічне. За допомогою цих елементів утворюється наша розмова. Нашу розмову ми маємо завжди формувати та корегувати. Формуванню та корегуванню нашому розвитку допомагають мовні гуртки, під час яких ми набуваєм навичків та вмій і це ми можемо використати у нашій розмові [9,12,22].

Після вищесказаних перед нами тим часом висвітлюється, що одне із найважливіших, найдавніших і найзагадковіших явищ у світі постає мова. Мова у кожній нації своя. За допомогою неї ми спілкуємось, пізнаємо світ, прилучаємось до культури нашого та інших народів, оформлюємо й висловлюємо свої думки, почуття, погляди на світ і на оточення. У нашій мові відбито відомості про життя й досвід багатьох попередніх поколінь народу. Вона віддзеркалює його душу, у ній закарбовано нашу історію, споконвічні прагнення й помилки. Зато треба завжди розвивати мовні компетентності, вивчати якомога більше мов і особливо важливим є свій розвиток.

За працею Н.І. Бірецької, висвітлюється те, що мовні навички необхідні всім людям у повсякденному житті, без них неможливо глибоко зрозуміти те, що вони почули чи прочитали, вміло використовувати універсально та гнучко рідне слово [5].

У визначенні Н.І. Бірецької, «у навчанні, формуванні та вихованні національної свідомості, духовно багатій особистості першочергове місце відводиться мові» [5, с. 51]. Тому учителям особливо важливою метою є дбання про розвиток логічного, критичного, художнього мислення, в основу системи навчання покласти живе слово, збагнути таємницю мови, прочитати історію слів, навчити вміло черпати із мовних скарбів все найточніше і найбарвистіше для висловлення думки. А для цього слід вивчати й аналізувати кожне слово, словосполучення й речення, відкривати малі й великі родини слів, навчити відчувати милозвучність мови, її красу [5].

Групові заняття з мови сприяють розширенню та поглибленню знань учнів, вдосконаленню їх практичних навичок, розвитку цікавості, спостережливості, креативності та індивідуальних здібностей [7].

А.П. Гамалій, визначив форми, методи, інноваційні технології при проведенні гуртка. Важливими і навчальними є короткі розповіді вчителя, доповіді, пошукові повідомлення учнів, інформації, спостереження над цікавими мовними явищами, бесіди, конкурси, мовні ігри, самостійні й групові творчі роботи, експерименти [7].

Також у своїй роботі, А. П. Гамалій наводив приклад чітко розробленого плану та розроблені заняття можуть бути використані вчителями української мови, а завдання допоможуть засобами мови розвивати творчі здібності учнів, формувати вміння та навички, необхідні для практичної діяльності [7].

На уроках мови, вчені вважають, що найефективнішими методами та прийомами є короткі, захоплюючі розповіді вчителя про мову, абстрактні виклади учнів, інформація про розмовного чи літературного мовного матеріалу, спостереження за спеціально підібраними та представленими мовними явищами, цікаві бесіди, вправи, мовні ігри (див. Додаток 2) [5,7,9,22.].

2.2 Тижні української мови

Одним із поширених видів позакласної роботи є Тиждень української мови та літератури, що відбувається як заздалегідь підготовлене свято, яке пробуджує інтерес до української мови й літератури й має значний вплив на учнів. Заздалегідь учні кожного класу випускають стіннівку чи бюлетень. Тиждень повинен проводитися з урахуванням вікових особливостей школярів та їхніх побажань [22].

У своїй роботі М.І. Пентилюк, визначив найголовніші завдання, які реалізуються при проведенні тижня. Завдання за його визначенням наступні:

- виховання в учнів почуття національної гідності, самосвідомості, поваги до національних традицій;
- естетичне виховання школярів;
- розвиток культури мовлення, формування комунікативних умінь учнів;
- активізація пізнавальної діяльності учнів, залучення їх до пошукової роботи;
- розвиток творчих здібностей школярів [22. с.318].

Головним вважається при плануванні тижня, бажання та інтереси учнів, вікові та індивідуальні особливості школярів.

У роботі С.О. Караман, визначив те, що в Україні є чітке визначення та проведення до підготовки до предметного тижня. До тижня готуються заздалегідь. Створюється спеціальна рада, які цікавляться українською мовою, знають її та вміють викликати в інших потяг до філологічних знань. Члени ради складають план проведення тижня, визначають відповідальних за кожний захід, розподіляють обов'язки, складають тексти вікторин, конкурсів, доповідей, повідомлень [12].

Можемо і собі планувати будь-який план. Це готує для себе педагог. Педагог уже знає здібності учнів і так може готувати план заходів. На кожен день тижня плануються конкретні заходи. Для зручності можна спланувати таким чином: понеділок – короткі інформації, доповіді, знайомлення, вівторок – ігри, конкурси, середа – екскурсія.

За працею Н.І. Бірецької, можемо сказати, що в Україні вважається так, щоб тиждень української мови та літератури доцільно влаштовувати раз на рік. Програмою мають бути охоплені всі класи. Під час тижня випускаються стіннівки, блискавки, усні й письмові

журнали на філологічну тематику. Активних учасників відзначають грамотами, пам'ятними подарунками [5].

Для реалізації такого тижня завжди треба мати підготований план проведення Тижня української мови. Для більш детального розгляду та ознайомлення з планом підготовлений зразок подається, за прикладом А.Б. Возняка [6. ст.30]:

Понеділок	1. Відкриття Тижня. 2. Лінгвістичний парад. Виступи учнів. 3. Виставка кращих зошитів з української мови, творів, віршів. 4. Конкурс стіннівок. 5. Підведення підсумків першого дня.
Вівторок	1. Проведення у всіх класах першого уроку «Мова – душа народу»
Середа	1. Проведення олімпіад з української мови.
Четвер	1. Конкурс читців (за віковими групами)
П'ятниця	1. Лінгвістичний мозковий штурм. 2. Проведення конкурсних диктантів з української мови (3-4класи)
Субота	1. Підведення підсумків Тижня, нагородження переможців. 2. Мовний гурток/вечір.

У своїй роботі А.Б. Возняк, визначив організаційну мету. Виявилось, що організація навчального тижня вимагає великої та ретельної підготовки з боку викладача та учнів, в якій повинна бути задіяна максимальна кількість учасників. Проте результати роботи виправдовують зусилля педагогів і учнів, адже після проведення тижня української мови та літератури в школярів активізується пізнавальна діяльність, зростає інтерес до філологічної науки. Тому вчителям словесності варто більше уваги приділяти підготовці та проведенню предметних тижнів [6].

За визначеннями А.Б. Возняка, потребують подальшого вирішення питання реалізації особистісно орієнтованого підходу до дітей під час тижнів української мови та літератури, впливу позакласних заходів на успішність школярів тощо [6].

2.3.Олімпіади, конкурси

У визначенні В.Г. Сухенко у журналі «Дивослово», можемо підтвердити, що однією з ефективних форм практичної реалізації позакласної роботи з української мови пріоритетних завдань пошуку, навчання та виховання інтелектуально обдарованої молоді є олімпіади та конкурси [25].

Всеукраїнські студентські олімпіади, змагання, змагання з наукової тематики, захист змагань-дослідницьких робіт, змагань на олімпіадах та професійних навичок, організованих за спеціальними дисциплінами олімпіади, турніри, конкурси є Міністерство освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 22.09.2011 № 1099 в редакції від 16.03.2021 «Про затвердження Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності» [14].

У своїй роботі О.В. Сухенко визначив, що «мовознавство відіграє важливу роль у розвитку лінгвістичної особистості, що дає змогу поєднувати теорію мови та повсякденну практику, залучати культурно-освітні заклади місця, в якому учні проживають, до навчального процесу» [25, с. 4].

За аналізами М.І. Пентилюка, олімпіада з української мови – одна з форм позакласної й позашкільної роботи учнів, що проводиться з метою розвитку пізнавальних інтересів, творчих здібностей учнів, а також для з'ясування кола їхніх інтересів, виявлення дітей, які мають високий рівень знань, для участі в районних (міських) олімпіадах і для організації індивідуальної роботи з ними. Своєрідною рисою цієї форми позакласної роботи є широке охоплення учнів і дух змагання. Результати олімпіади дають змогу вчителям словесникам побачити результати своєї праці, критично оцінити свою роботу [22].

За визначенням О.В. Сухенко, олімпіада є різновидом інтелектуального змагання, що стимулює прагнення учнів до самоосвіти, наполегливості, глибокого інтересу до предмета, здатність долати труднощі, розвивати навички та завершальний етап індивіда, якій передують широке навчання. Підкреслює, що олімпіада посідає особливе місце серед багатьох позакласних занять з мови та літератури. Вони допомагають не лише перевірити та поглибити знання учнів, а й зацікавити їх предметом [25, с. 4].

В редакції від 16.03.2021 *«Про затвердження Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності»* [14]. Щорічне проведення олімпіади є доброю традицією України. Вони проводяться в чотири етапи:

I етап — шкільні (міжшкільні, училищні) на базі загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів і міжшкільних навчально-виробничих комбінатів.

II етап – районні(міські), проводяться в листопаді – грудні;

III етап – обласні;

IV- етап- на державному рівні.

У I етапі шкільних олімпіад можуть брати участь усі бажаючі. Кількість учасників та класи, які можуть брати участь, визначає шкільна рада.

У II етапі олімпіад з навчальних предметів беруть участь учні, що стали переможцями I етапу олімпіад. Відповідно до предмету визначається вік учасників.

До участі в II, III та IV етапах олімпіади допускаються тільки учні, які стали переможцями попереднього етапу відповідних змагань. Кількісний склад учасників кожного етапу визначає оргкомітет цього етапу [14].

За Г.Р. Передрій, визначено, що на сьогодні існує велика кількість нормативних актів, які регулюють проведення різних видів конкурсів. За визначенням Академічного тлумачного словника, можемо сказати, що конкурс- це багатогалузева модель, змагання з метою виявлення найкращого з учасників. Г.Р. Передрій зазначає, що «різного типу мовні змагання — досить популярна форма позакласної роботи, яка позитивно впливає на організацію навчально-виховного процесу взагалі й усієї позакласної роботи зокрема [23. ст.47].

У своїй роботі, В.Г. Сухенко, визначає, що добре сплановані конкурси сприяють поглибленню і систематизації знань учнів з мови та повторенню окремих тем і розділів шкільного курсу. Мовні конкурси тісно пов'язані з усіма позакласними заходами з мови. Однак ні за змістом, ні за формою організації вони не дублюють їх. Змагання з мови є частиною заняття гуртка. Вечори, ранки обов'язково проводяться під час тижня мови [25].

З вищесказаних, можемо сказати те, що конкурси можуть бути тематичними і загальномовними. У першому випадку добираються конкурсні завдання з одного-двох розділів науки про мову, у другому — з багатьох [14, 23, 24, 25].

Тематичні конкурси мають більший навчальний ефект, бо під час підготовки до них та в процесі проведення учні поглиблено опрацьовують чітко окреслене коло питань. Кожний конкурс обов'язково завершується підсумками, під час яких називаються й преміюються переможці [25].

Бувають конкурси у формі усного та письмового вигляду. Заочні змагання - це письмові змагання, в яких учні виконують запропоновані завдання вдома. Одним із видів заочного конкурсу є конкурс на кращий твір-оповідання, нарис, казку. У шкільній практиці змагання з письмової орфографії досить поширене. Окрім правопису, в присутності журі практикуються інші письмові змагання [25.].

2.4 Аналіз посібників і науково-методичних статей з порушеної проблеми

У науково-методичній роботі Н.В. Діденко визначив те, що «забезпечення позакласної роботи— це складова системи забезпечення позашкільля, що передбачає удосконалення роботи педагогів і наявність необхідних наукових і методичних матеріалів» [10. ст.111].

Особливого значення надавали позакласній роботі в системі виховання видатні педагоги різних епох М.І. Пентилюк, С.С. Караман, В.О. Сухомлинський, А.П. Гамалій, С.Б. Кобзар та інші [7, 15,16, 22]. Аналіз наукових джерел Н.М. Діденка, дає підстави стверджувати, що етап становлення позакласної роботи припадає на кінець ХІХ століття. У

пореволюційний період позашкільну і позакласну роботу включено в державну систему народної освіти. Вона набуває широкого розвитку, у школах здійснюються численні масово-політичні і культурно-освітні заходи, створено різноманітні учнівські гуртки, студії, майстерні, дитячі творчі колективи. Позакласна робота доповнює роботу школи щодо всебічного виховання дітей та підготовки їх до практичної діяльності. Основними формами роботи стають масова, суспільно корисна праця, гурткова робота, індивідуальні заняття дітей з окремих видів мистецтва, спорту [10].

На підставі теоретичного аналізу і практики встановлено, що важлива особистість позашкільної освіти визначається тим, що, будучи складовою системи безперервної освіти, вона може здобуватися громадянами різних вікових категорій і характеризується добровільною участю у навчально-виховному процесі; відсутністю регламентуючих настанов; вільним вибором занять; диференціації за інтересами до конкретної галузі науки, культури, техніки та технологій; постановкою перед кожним реально досяжних завдань; різноманітністю видів діяльності та сфери спілкування, що сприяє набуттю досвіду соціальних відносин [3,10].

Зокрема, Н.М. Діденко, визначає, що позакласна діяльність учнів, яка виконує навчальну, розвивальну, практичну, виховну функції, спрямована на розширення й поглиблення знань, набутих у процесі навчання, формування практичних умінь і навичок школярів, розширення загальноосвітнього кругозору учнів, формування в них наукового світогляду, вироблення вмінь і навичок самоосвіти, формування інтересів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту, виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей та нахилів, організація дозвілля школярів, культурного відпочинку та розумних розваг та ін. Тобто, позакласна робота суттєво доповнює та урізноманітнює освітній процес і сприяє становленню особистості учня. Тому, проблема організації й проведення позакласної роботи з учнями на сьогодні є актуальною, потребує подальшого вивчення, розробки та впровадження нових дієвих методів співпраці з школярами [10].

У світлі сучасної концепції мовної освіти позакласної роботи з української мови повинна реалізовуватися в тісному взаємозв'язку з навчальним матеріалом профільної школи. У Концепції навчання української мови, розробленій М.І. Пентилюком зазначено, що філологічний профіль сприяє поглибленню лінгвістичної компетенції учнів, формує мовну, мовленнєву, комунікативну, соціокультурну, діяльнісну компетенції [10].

Педагогічною наукою доведено М.О. Пічура і шкільною практикою перевірено, що інтенсивний розвиток учня відбувається, не тільки на уроці, а й у позаурочний час в атмосфері вільного спілкування, праці й дозвілля. Водночас різні форми та методи

позакласної роботи українською мовою дозволяють вчителю враховувати індивідуальні особливості учнів, їхні здібності, освітні потреби, мотиви, рівень потреб, пізнавальні інтереси [21].

За науковою працею К.Є. Маргітича, якщо проаналізувати нинішній стан навчання української мови в початкових класах угорськомовних шкіл Закарпаття, то мусимо визнати, що вчителі відчують значні труднощі. Причина, очевидно, криється в тому, що досі в Україні немає посібника з методики навчання української мови в школах зазначеного типу, а предмет методики для угорськомовних шкіл викладають тільки в Закарпатському угорському інституті імені Ференці Ракоці II, що готують учителів початкових класів саме для угорськомовних шкіл [19].

На сьогодні прийняті Державні стандарти мовної освіти, в тому числі й української мови у школах національних меншин. Конкретно визначені завдання і цілі навчання, де чітко наголошуються, що вивчення української мови маю сприяти на виховання громадянина України, який би знав мову й культуру народу, серед якого живе. Отже, К.Є. Маргітич, визначає, що актуальним залишаються видання посібника з методики української мови як державної, а також підготовка вчителів початкових класів для роботи в угорськомовних школах [19].

Зі сказаних можна зробити висновок, що держава ставить перед школою нові завдання, які потребує вирішення сучасним учителем. Оскільки вплив викладачів на заняття обмежений як навчальною програмою, так і часом, важкий тягар педагогічного впливу лягає на позакласну діяльність. Все це вимагає нових науково обґрунтованих підходів до організації позакласних заходів, які потрібно організувати уже без допомоги вчителя [7,10,19].

Слід відмітити й те, що внаслідок низької матеріальної забезпеченості батьків знижується можливість та роль позашкільного виховання дітей. Це вимагає обов'язкового насичення вільного часу школярів різноманітними формами позакласної виховної роботи. Також Л.В. Базильчук, вважає, що найбільш ефективно виконати цю роль зможе звільнений вчитель української мови оскільки, навіть назва посади підкреслює специфіку «його виховного впливу на учнівську молодь з акцентуванням на її самостійність і свідоме прагнення до самовдосконалення» [1, с. 8].

РОЗДІЛ 3

Вивчення стану позакласної роботи з української мови в сучасній школі

На мою думку, на етапі розвитку нашої держави в освіті виникає багато нових проблем. Однією з головних є виховання сучасного українця з новим, прогресивним та творчим мисленням. Оскільки важливе завдання стає перед школою, то воно має відіграти важливу роль у становленні індивіда як особистості. Її вплив на школяра відбувається по двох провідних лініях: в урочний і позаурочний час. І якщо все-таки приділяти увагу позакласній роботі, то можемо сказати, що позакласна робота перебуває у скрутному становищі на сучасному етапі розвитку освіти. Причин багато. Назву основних: - змінились інтереси дітей. Позакласні заходи, які практикувались раніше, не задовольняють інтересів, тобто діти не зацікавлені.

Визначено у роботі О.В. Биковського проблему навчання й виховання учнів у процесі позакласної діяльності досліджували багато видатних учених-педагогів минулого й сучасності. Педагогічна думка сьогодні дедалі більше звертається до проблеми навчання, виховання й формування гармонійної особистості школяра. Про це йдеться і в документах, які визначають державну політику в галузі освіти [3].

С.С. Черничко визначив у своїй роботі зміни, що відбуваються в даний час у всіх сферах соціального життя, охоплюють широкий спектр взаємовідносин між суспільством та людиною. Ці зміни вимагають пошуку нових підходів до організації взаємодії людей. У тому числі й у галузі навчання і виховання підростаючого покоління. Навчання, виховання і розвиток – для всіх часів і всіх народів найважливіші педагогічні явища в духовному житті суспільства. Без них немислиме життя людського суспільства, адже їх призначення полягає в трансляції нагромаджених знань і життєвого досвіду від покоління до покоління. Отже, без навчання і виховання неможливий прогрес людства, немислимий розвиток людини в онтогенезі [28].

Вважається за дослідженнями О.В. Биковської, що сучасний етап розбудови Української держави та інтеграції її до європейського освітнього і наукового простору, велике значення набуває проблема освітньої етнополітики. Сучасна суверенна українська держава передбачає рівні права для всіх національностей, які проживають на теренах України. На сучасному етапі розвитку суспільства освіта стає одним з головних факторів формування людського капіталу, її духовного, інтелектуального та економічного розвитку. Перехід у новий якісний стан позашкільної роботи в позашкільну освіту співпав у часі не тільки з усвідомленням її як надзвичайно актуального явища для подальшого розвитку

освітнього простору України, але із правовим закріпленням її нового статусу як складової системи освіти [4].

Також визначено у роботі С.С. Черничка, що мовна освіта і викладання мови є особливо важливим напрямком державної освітньої політики України. Мовознавець визначив, що мовна освіта у державі спрямована насамперед на обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість вивчення рідної національної мови або навчання цією мовою та опанування хоча б одної іноземної мови. Викладання мови, як необхідний елемент усього навчального процесу, служить для розвитку лінгвістичної культури та компетентності, поваги до мовного різноманіття держави, толерантності та рівноваги між представниками різних етнічних груп та носіями різних мов і культур [28].

В Україні «забезпечується право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою, збереження та розвиток етнокультури, її підтримку та захист державою. У навчальних закладах, у яких навчання ведеться мовами національних меншин, створюються умови для належного опанування державної мови» [28, с. 97].

Освіта національних меншин базується на принципах рівності у набутті систематичних знань, умінь та навичок, необхідних для розвитку гармонізованої особистості та у створенні умов для збереження та розвитку національних мов та культур державою. Правовою основою реалізації цих завдань є Декларація про державний суверенітет України, Конституція України, закони України «Про національні меншини в Україні», «Про мови», «Про освіту», «Про позашкільну освіту», а також деякі інші законодавчі акти. Національне законодавство і практика регулювання діяльності у сфері гарантування прав національних меншин на освіту будуються відповідно до міжнародних стандартів, викладених у Загальній декларації прав людини, Рамковій конвенції про захист національних меншин, Європейській хартії регіональних мов або мов меншин. [8, с. 231—233, 13, 14].

У Міністерстві освіти і науки України здійснюється робота з імплементації та впровадження Європейської хартії регіональних мов або мов меншин "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин" та згідно з переліком національних меншин України, до мов яких застосовуються положення Хартії (білоруська, болгарська, гагаузька, грецька, єврейська, кримськотатарська, молдовська, німецька, польська, російська, румунська, словацька та угорська) [29, с. 42].

У своїй роботі, О.В. Биковська, визнає, в Україні державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та

виховні засади визначає Закон України «Про освіту», Закон України «Про позашкільну освіту» [4, с. 171].

У Законі «Про освіту» за визначеннями про державні стандарти мовної освіти виникає потреба, яка орієнтує вчителя передусім на формування в учнів комунікативних умінь у процесі засвоєння мовних знань. Для вирішення цієї проблеми передусім для педагогів на допомогу позакласна робота з української мови [13].

В основі сучасної парадигми іншомовної освіти у роботі С.Ю. Ніколаєвої, лежить використання мультимедійних засобів, аудіо- та відеоматеріалів з обов'язковим виконанням завдань та обговоренням; використання Інтернету для занурення учнів у іншомовне середовище; застосування різноманітних мобільних пристроїв для пошуку та обробки інформації; використання проектної роботи та завдань, які потребують творчих і нестандартних рішень; активне проведення культурно-освітніх заходів іноземними мовами в позааудиторний час, а також участь учнів у програмах обмінів [20, с.78].

Оскільки, із сьогоднішнього стану та закону мовної політики у нашій державі, можемо з'ясувати те, що рівень розвитку методики досить стає низьким і нагадує нових інновативних розробок уроків з окремими методичними рекомендаціями. На мою думку, найпершою і найважливішою причиною цього, очевидно, є в Україні мовна політика, яка актуальним стає на сьогоднішній день.

Із аналізованих джерел виявляється, систематична дослідження проблем навчання української мови, як другої, розпочалася ще давно. З'явилися різні розробки статей викладання мови на позаурочних заняттях, присвячених питанням вивчення української мови у початкових шкіл з національною мовою навчання [4, 20, 29].

Практика викладання української мови Т.В. Симоненко, з української мови в цих типах шкіл також досягла певних результатів. Деякі вчителі досягли значних успіхів не лише у навчанні української мови дітей, а й у вихованні любові до неї, викликанні інтересу до літератури та культури українського народу. Все це стало основою для розробки методології. Методики розвиваються і тепер, але значних успіхів можемо довести лише так, коли педагог розмовляє на двох мовах, показуючи приклад дітям. Певні і ефективні методи, можемо і ми самі організувати, бачивши успіхи і розвиток дитини під час опанування для нього не рідної мови [24].

У роботі О.Н. Хорошковської, визначено, що «сучасний стан викладання української мови в початкових школах на основі попередніх показників цього типу, ми повинні визнати те, що вчителі борються з важкими труднощами борються. Рівень знань, умінь і навичок

учнів з української мови приблизно на 50-60 % нижчий від рівня володіння національною мовою» [27. ст.11].

Вищенаведений доказ пояснюється тим, що вчителі не мають достатньо знань про методику викладання української як другої мови. Вони зосереджуються здебільшого на методології мови, тобто не враховують психологічних та психолінгвістичних факторів, характерних для засвоєння другої, тобто державної мови. Причина цього, очевидно, полягає в тому, що в Україні досі не існує посібника з методики викладання української мови в таких школах, така методика не викладається на факультетах, де готують вчителів початкових класів [24, 27].

Таким чином, Л.В. Базильчук визначив, що значна кількість педагогічних досліджень з питань організації позакласної роботи в загальноосвітній школі та формування готовності педагогів до неї засвідчує позитивні зрушення в реалізації концептуальних положень, відображених у багатьох освітніх нормативних документах. Однак, як показує аналіз цих та інших досліджень, у сучасній педагогіці бракує оновленого трактування суті позакласної роботи в контексті нових соціокультурних умов сьогодення. Вони полягають у глобалізації освіти, її гуманізації, інтеграції до світових освітніх процесів, комп'ютеризації, у зміні парадигм дозвільної діяльності учнівської молоді. Із цього випливає, що специфічна сутність змісту сучасної позакласної роботи в загальноосвітній школі як цілісної й динамічної системи організаційних форм, методів і засобів багатогранного впливу сім'ї й школи, засобів масової інформації, навколишнього середовища тощо на учня полягає в цілеспрямованому формуванні гармонійної особистості школяра, здатної долати негативні стереотипи поведінки, збагачуватися морально, інтелектуально й творчо. А для цього педагогу необхідно так уміти організовувати виховну роботу, щоб дитина на кожному з вікових етапів розвивалася як цілісна особистість з одночасним формуванням різних її якостей. Оскільки виховання – процес довготривалий і безперервний, то йому властива певна віддаленість результатів, нерівномірність їх прояву [1].

У зв'язку з цим розвиток і стан позакласної роботи у різних сферах нашої школи має ґрунтуватися на цінностях демократичних прав і свобод громадян, утвердження уваги до розуму, інтелектуальної праці. Освіта, підтверджує право кожного на доступ до якісної освіти, свободу вибору та підготовку нових поколінь до професійної, соціальної та сімейної самореалізації через свою системність, масштабність, тривалість, воно є необхідним і найважливішим джерелом освіти та розвитку демократичних цінностей дитини.

Тому, на мою думку, у сучасному вихованні, найважливішою цінністю стає виховання суспільства, яке здатне навчатися і розвиватися впродовж життя.

Отже, на думку Т.В. Симоненка, орієнтація на потреби людського розвитку, освіти та формування інноваційної особистості визначає необхідність компетентнісної освіти як інструменту поєднання освіти для всіх. Це включає перехід від навчання кожного до здобуття результатів навчання школярів на рівні, який дозволяє їм продовжувати навчання, застосовувати набуті знання та вміння на власному досвіді [24].

ВИСНОВКИ

В сучасному світі сучасному вчителю необхідно вільно володіти в педагогічній практиці основними методологічними прийомами або методами організації позакласної роботи.

За визначенням Пентилюка, можемо з'ясувати те, що позакласна робота в школі є цілеспрямованим навчально-виховною роботою. Цю роботу як і шкільні уроки, підпорядковується під зобов'язанням педагога, яка має організувати і провести дану позакласну роботу. Воно може відбуватися після уроків. Вона спрямована на досягнення єдиної дидактико-виховної мети – гармонійного розвитку школярів, задоволення їхніх інтересів і запитів, виявлення талановитих і обдарованих вихованців, а також створення умов для самоосвіти, самовиховання й самореалізації кожного учня.

З роботи ми можемо дійти до того, що під час планування змісту і методики позакласної роботи, учитель керується програмою з української мови для відповідного класу. Учитель має врахувати інтереси і запити учнів, а також дуже важливим є при проведенні позакласних заходів урахування знань, вікових особливостей, підготовленість до проведення відповідної роботи. Головним чинником планування є добір завдань та інформацій. Виявляється, що основною метою позакласної роботи є створення україномовного середовища й умов, що сприяють формуванню комунікативних навичок учнів та вміння користуватися українською мовою в різних сферах життєдіяльності і любопитне ставлення до використання набутих знань на уроці українській мові.

Із першого розділу можемо дізнатися про основне значення, завдання, мету позакласної роботи. Можемо дослідити думки і визначення вчених різного покоління. Виявляється те, що позакласну роботу всі і у всіх періодах століть вважали головним чинником у формуванні дитини, як особистостя. Для успішної організації позакласної роботи необхідно враховувати психолого-педагогічні особливості учнів, які допомагають правильно вибрати зміст і форму позакласної діяльності.

У другому розділі відкривається світ перед позакласною роботою. Можемо з'ясувати, що у XXI столітті представники національних меншин обов'язково мають мати мовну і комунікативну компетенцію не лише у рідній мові, а і в державній. Це чітко сказано у законі. Розвиток мовної і комунікативної компетенції – одна із найважливіших цілей мовної освіти. Вивчення державної мови є необхідною умовою включення національних меншин в суспільне життя держави. Володіння державною мовою розширює освітні, культурні, політичні перспективи особистості.

Проаналізовано також багатоманітність змісту позакласної роботи, що впливає з багатоманітності завдань і цілей початку мовленнєвого спілкування на позакласному занятті, вимагає і різноманітності її форм. І в цій закономірності головного системного елемента позакласної роботи — одна з головних її формальних відмінностей від навчальної.

По-перше ми маємо з'ясувати термін «форма». Форма за Українським Тлумачним словником має таке визначення, як тип і будова, способи організації чого небудь, зовнішній вияв якого- небудь явища, пов'язані з його сутністю та його змістом.

Форми позакласної роботи в школі різноманітні. Позакласна робота з мови має дві основні форми: систематичну, яка постійно ведеться протягом року, проводяться постійно зі сталим складом учнів, епізодичну — заходи, що проводяться один-два рази на рік. Також виявляються три форми роботи- це індивідуальна, групова і масова. Із роботи можемо дізнати те, що всі вважають найефективнішою групу роботу. Я також можу це підтвердити у своїй проведеній позакласній роботі.

На мою думку, певні здобутки набула також практика навчання української мови в школах зазначеного типу. Окремі вчителі досягли значних успіхів не лише в навчанні дітей української мови, а й у формуванні любові до неї, пробудженні цікавості до літератури й культури українського народу. Все це стало основою для розвитку методики. Методики розвиваються і тепер, але значних успіхів можемо довести лише так, коли педагог розмовляє на двох мовах, показуючи приклад дітям. Певні і ефективні методи, можемо і ми самі організувати, бачивши успіхи і розвиток дитини під час опанування для нього не рідної мови.

У третьому розділі викладено короткий опис про стану позакласної роботи у сучасній школі. І якщо проаналізувати нинішній стан навчання української мови у початкових класах шкіл за попередніми показниками зазначеного типу, то мусимо визнати, що вчителі відчувають утруднення. Рівень знань, умінь і навичок учнів з української мови нижчий від рівня володіння національною мовою. Усе це пояснюється тим, що вчителі недостатньо володіють методикою навчання української мови, як другої. Вони здебільшого орієнтуються на методику першої мови, тобто не враховують психологічних та психолінгвістичних чинників, характерних для опанування другої, тобто державної мови. Причина, очевидно, криється в тому, що досі в Україні не було створено посібника з методики навчання української мови у школах зазначеного типу, не викладається така методика і на факультетах, що готують учителів початкових класів.

Отже, можемо визначати, що позакласна робота є дуже важливою для учнів початкових класів, які не володіють державною мовою. Оскільки у них з'являється інтерес

пізнати світ і культуру, якщо цікаво проведена позакласна робота. Вони мають простір і час розвиватися, все йде вільно. Дуже важливим є і навчання сучасних педагогів, які викладають у таких школах. На жаль цього практикуму дуже мало. У зв'язку з цим розвиток і стан позакласної роботи у різних сферах нашої школи має ґрунтуватися на цінностях демократичних прав і свобод громадян, утвердження уваги до розуму, інтелектуальної праці. Практика підготовки вчителів до організації позакласної навчально-виховної роботи школярів свідчить, що недостатня дидактична підготовка вчителя до організації позакласної роботи в школі.

У написанні роботи надали великої допомоги літератури Л. В. Базильчука, О.В.Биковського, Г.В.Грибана, Н.М.Діденка, К.Є. Маргігича, М.І. Пентилюка, О.Н. Хорошковської, С.С. Черничка та інші.

Аналізуючи роботу можу довести свою гіпотезу, що позакласною роботою варто знайомити дітей і викладати це якомога більше. Не треба забувати про те, як якісно розвиває дитину позакласна робота. І проведена позакласна робота свідчить, про те, що учні хочуть вчитися, їм цікаво і вони хочуть розвивати в себе гідного громадянина України. Тому найважливішою цінністю стає виховання суспільства, яке здатне навчатися і розвиватися впродовж життя.

СПИСОК ВИКОРИСТИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базильчук Л.В. «Підготовка майбутніх учителів до організації позакласної роботи в загальноосвітніх школах», Умань, 2014.
2. Березівська Л.Д. «Принципи індивідуального підходу до учнів творчій спадщині В.О.Сухомлинського» (Історія педагогіки в особах), 2014.
3. Биковська О.В. «Сучасні положення теорії та методики позашкільної освіти», НПУ імені М.П. Драгоманова 2010. – 336 с.
4. Биковська О.В. «Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи: моногр» К.: ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
5. Бірецька Н.І. «Мовленнєва робота на уроках української мови», Дивослово, №10 (60-ий рік видання), 2010.
6. Возняк А. Б. «Формування творчої особистості підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи (1946-2006 рр – Дрогобич, 2008.
7. Гамалій А.П. «Ігри та цікаві вправи з рідної мови». – К. 1980, ст.85.
8. Гончаренко С.У., Новоселецький В.Ф. «Концепція позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи». – Рідна школа. – 1991. - № 6. – С.48-55
9. Грибан Г.В., Кучерук О.А. «Практикум з методики викладання української мови»
10. Діденко Н.М. «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології», № 5 (49), 2015.
11. Дубасенюк О.А. Іванченка А.В. «Практикум з педагогіки», Житомир 2012.
12. Заворотнюк В.Є. «Квітни, мово наша рідна. Позакласна робота з української мови як один з елементів формування та розвитку особистості.»– Житомир, 2018. – с.80
13. Закон України «Про освіту»//Освіта України.-1996.-№23.
14. Закон України «Про позашкільну освіту»//Освіта України.-2000.-№31.
15. Караман С. О. «Поглиблене вивчення української мови в гімназіях та загальноосвітніх школах» / С. О. Караман // Дивослово. – 1994. – № 7. – С. 34-37.
16. Кобзар Б. С. «Позакласна і позашкільна робота» / – К.: Рад. шк., 1975. – 306 с.
17. Ковтун (Бугайчук) О. «Основні підходи до розвитку українського літературного мовлення учнів у позакласній роботі» Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. пр. – К., 2002. – Вип. 4. – С. 19-27.
18. Кочерган М.П. «Загальне мовознавство», Академія, Київ 2008.
19. Маргітч К.Є. «Українська мова у світі», Львів, 2012.

20. Ніколаєва С.Ю. «Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ.класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів» – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
21. Пічкур М.О., Демченко І.І., Базильчук Л.В. «Позакласна робота» Навч. посібник.
22. Пентиліук М.І. «Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах», Київ, Ленвіт, 2009.
23. Передрій Г.Р. «Про цікаві завдання й ігрові форми роботи з української мови» Дивослово. – 2005. – № 1. – 66 с.
24. Симоненко Т.В. «Стимулювання студентів до українськомовної стійкості», Дивослово №1 (34), 2004.
25. Сухенко В.Г. «Олімпіади та конкурси з української мови та літератури», «Основа, Харків, 2015.»
26. Фіцула М.М. «Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти», Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 232 с.
27. Хорошковська О.Н. «Лінгводидактична система початкового навчання української мови у початкових класах».- Промінь, 2006.
28. Черничко С.С. «Державна мова для угорців Закарпаття»- Стратегічні пріоритети, 2018.
29. «Європейська Хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої регіональної демократії в Україні: Наук.-практ. посібник», 2003. – 70 с.

«Опорна схема заняття» [9, с.125]

ДОДАТОК Б

«Мовний гурток позакласного заходу з української мови» із журналу Дивослово
3/2010 ст.46-49.

«Шевченківський вечір.

Послання у вічність Великого Кобзаря»

(Фотографія, Чейке Е.В.)

Головні завдання:

- провести опитування;
- дослідити життєвий і творчий шлях Тараса Шевченка;
- розширити відомості про Великого Кобзаря;
- формувати вміння знайомлення з новими віршами;
- визначити з творів уривки, що вивчалися на попередніх уроках;
- малювання ілюстрацій, апікацій до віршів за вибором дитини;
- вивчення пісень та віршиків;
- виховати шанобливе ставлення до минулого;

Проведена робота:

- знайомились з автобіографією Шевченка;
- розповідь дітей про життєвий шлях, розучування пісень;
- знайомство з творами Шевченка;
- переглядали вірші, книги, портрети, малюнки.

Тема: «Шевченківський вечір. »

Мета: дати учням поняття про Тараса Григоровича Шевченка, з'ясувати значення письменника, поета, Кобзар; спілкування й пізнання на українській мові, розвивати усне й писемне мовлення, мислення, волю, емоції; розширити знання дітей про життя і творчість письменника; збагачувати і активізувати словниковий запас учнів; розвивати навички читання на українській мові; виховувати любов до українського письменника, до рідної землі, почуття патріотизму і гордості за свою Батьківщину, до державної мови; вчити дітей працювати у групі.

Обладнання: карта України, виставка книжок (твори Т.Г.Шевченка для дітей), виставка «Кобзарів» різних років видання, «Т.Г.Шевченка, репродукції художніх творів Шевченка, малюнки, аплікації учнів до віршів поета, записи пісень на слов Т.Г. Шевченка, портрет Шевченка.

Тип уроку: поглиблення знань.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Виконується пісня на слова Т.Шевченка «*Рече та стогне Дніпр широкий*»

Нам урок уже давно,
Всі швидко стали, привітались,
Починаємо урок.
Будем дружно працювати
І багато нового дізнатись!

II. Повідомлення теми й мети уроку.

Урок сьогодні у нас буде не такий до якого ми вже звикли, а тепер у нас буде урок-позакласний. Сьогодні ми з вами будемо вивчати те, над яким почали працювати ще два тижні тому.

III. Мотивація навчальної діяльності.

- Давайте, разом прочитаєм наш вислів до уроку і перекладемо!

*Благословенна хай буде година,
і тая хата, і село,
що Україні принесло
з великих найбільшого сина.*

Богдан Лепкий

- Про що ми дізналися із цього маленького вірша?
Давайте пригадаймо про кого ми так багато вчили?
- Чому саме про письменника будемо говорити?
- Як ви думаєте, про що пише автор вірша? (про Україну, рідну землю)
- Хто любив дуже свою рідну землю і писав про нього вірші? Давайте послухаєм ще один віршик:

*Тихо надворі. Ні вітру, ні хмар.
Ані шелесне верба височенька.
Наша Оленка відкрила «Кобзар»
Вголос читає Тараса Шевченка.*

- Якщо послухаєм уважно вірш, про кого йдеться в ньому? (про Кобзар, про Тараса Шевченка).

І так ми вже можемо визначати тему нашого уроку:

«Великий Кобзар України». Ось погляньте на цю книгу.

-Сьогодні ми зібрались, щоб вшанувати пам'ять Великого Кобзаря. На дошці і на проекторі ми можемо побачити портрет Тараса Шевченка. Завжди ми пам'ятаємо його обличчя. Багато років минуло з того часу, як він народився. Якщо глянемо на дошку можемо побачити дати, а ми тепер живемо у 2021 році. Бачите скільки років минуло (діти рахують роки).

Він український мужицький син, кріпак, школяр, професор, геніальний поет, патріот, інтелігент з душею вселюдського милосердя. І все це він- Тарас Григорович Шевченко. А чому саме його називають патріотом, геніальним, талантом? Його в Україні і у світі люди знають, шанують і поважають. Доказом цього є те, що про нього пам'ятають й досі. Навіть зображення Шевченка є на нашій грошовій купюрі (показ грошової купюри, пізнання дітей поета).

Виставка і перегляд книжок.

- Діти, подивіться на стіл. Ідіть сюди! Як багато книжок тут є! І всі вони з творами Т.Г.Шевченка.
- Ми можемо уже спокійно сказати, що ми вже знаємо інформації про Шевченка.
- Давайте проведемо маленьке опитування. Учні давали відповіді на два запитання:

1.Хто такий Т.Г.Шевченко?

2.Коли він народився? (учні 4-го класу прочитали дати на українській мові)

(Фотографія, Чейке Е.В.)

(Фотографія, Чейке Е.В.)

Отже, з цього можна зробити висновок, що не всі учні знають, що Т.Г.Шевченко був поетом, а не письменником. Знаєте те, що поети – пишуть вірші, поеми, тобто поезії, а письменники – пишуть оповідання, повісті, казки, тобто прозові твори. І лиш 2-ий і 4-ий клас знає, що Шевченко був художником.

«Поетичних творів Шевченко написав понад 240. А художних(портретів, ілюстрацій, пейзажів...) – майже 1200».

Презентація «Життєвий шлях Т.Г. Шевченка».

(Фотографія, Чейке Е.В.)

Повідомлення учнів.

- Ти слухав Кобзаря? Ти чув його печаль, що пісню лилася під струн? Любі діточки! Сьогодні поговоримо, що основоположником української літературної мови є наш пророк Т.Г.Шевченко. Для Кобзаря мова була материнською піснюю і молитвою над колисковою, величчю неба, жертвовною любов'ю матері, свободи та незалежності.

- Я вам розповім про одного хлопчика, який народився в селянській родині. Звали його Тарасиком. Діточки, 9 березня 1814 року в с. Моринцях на Київщині в сім'ї селянина - кріпака народився Тарасик. Він був четвертою дитиною в сім'ї. Те що пережив і бачив наш поет він все відтворив на папері у своїх віршах.

- А тепер підніміть руки, хто бажає нам прочитати один із віршів Шевченка? (учень виходить і читає «Світає, край неба палає»)

... Світає,

Край неба палає,

Соловейко в темнім гаї

Сонце зустрічає.

*Тихесенько вітер віє,
 Степи, лани мріють,
 Між ярами над ставами
 Верби зеленіють.*

У нас всіх є батьки, тато і мама. У нашого героя уроку, також були. Батько Тараса, Григорій Іванович. Вмів читати по церковному, займався хліборобством і чумакуванням.

Групова робота

Хвилинка – відпочинку.

– Пригадаємо поетичні твори великого Тараса Шевченка. Подивіться на маленьку дошку! Там написано віршик, яку ми вже вчили раніше, хто впізнає, який вірш написаний.

Т.Ч. В.Д. З П.Д ЯВ.Р.

ЯР.М Н. Д.Л.Н..

П.Ш.ЄТЬСЯ Н.Д В.Д.Ю

Ч.РВ.Н. К.Л.Н.

(діти швидко розгадали зашифрований віршик, «Тече вада з під явора»)

- Давайте разом прочитаємо цей уривок. Молодці!

(Фотографія, Чейке Е.В.)

Музична хвилинка.

Музична фізхвилинка

- Шевченка справедливо називають плетом слова, пензля і співу. Під впливом його живописного слова в нашій уяві постають яскраві картини, образи, а саме слово звучить, як пісня. Тому й належить він до числа наймузикальніших поетів світу. Доказом цього є дивовижний факт; переважна більшість поетичних творів Великого Кобзаря дістала друге,

музичне життя. На тексти й мотиви «Кобзаря» сотні композиторів світу створили близько 500 творів.

- Численні музичні твори написані на слова письменника. Таким чином утворилися пісні, це “Зацвіла в долині червона калина”, “Зоре моя вечірняя”, “Думи мої”, “По діброві вітер виє” та багато, багато інших.

Всідайтеся тихенько і уважно послухайте пісню на слова Тараса Григоровича.

(Одна дівчинка підготувала нам пісню "Зацвіла у лузі червона калина".

(Фотографія, Чейке Е.В.)

- Давайте тепер поговоримо про художника. Світові відомі такі його картини, як: “Циганка – ворожка”, “Катерина”, “Свята родина”. Намалював багато своїх портретів, тобто автопортретів.

- Перед нами твори Т.Г. Шевченка, давайте тепер намалюєм до них картини. А після цього до цих малюнків рядки з віршів поета.

- Діти, відгадайте, до яких творів намальовані ці малюнки.

1. Зацвіла в долині

Червона калина,

Ніби засміялась

Дівчина дитина.

2. Тече вода із - за гаю

Та попід горою.

Хлюпочуться качаточка
Поміж осокою.

3. Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

4. Вітер віє — повіває,
По полю гуляє.
На могилі кобзар сидить
Та на кобзі грає.

- Колись по Україні їздили старі, сліпі люди, які співали про важке життя людей та експлуатацію козаків. Вони грали на кобзі під час співу - старовинного інструменту, що нагадує бандуру. Їх називали Кобзарями. Тарас Шевченко не грав на кобзі, не співав пісень на дорогах України. Але він дуже любив слухати пісні кобзарів. Ось на цій ілюстрації Тарас слухає кобзаря.

- Тарас Шевченко – християнський письменник-мислитель, письменник філософ. У його «Кобзарі» зображене минуле й сучасне українського народу, його історія, географія, побут і мораль. Тому «Кобзар», або як ми його називаєм «Кобзош» називають енциклопедією народного життя, а його автора – народним поетом. Всьому світові відома ця збірка. Вірші Шевченка перекладені різними мовами. У невеликих за обсягом творах Шевченко зумів охопити питання, що хвилювало народ.

Ти слухав Кобзаря?

Ти чув його печаль,

Що піснею лилася

З-під струн?

Горіла, мов зоря, і сяяла, як жар,

Висока пісня кобзаревих дум.

- Тепер перекладем цей віршик, які слова вам відомі із прочитаного вірша?

(Звучить пісня "Думи мої, думи мої...")

- 9 березня 1861 року Тарасу Шевченку виповнилося 47 років. Він отримав багато вітальних телеграм. Друзі прийшли привітати важко хворого поета. А 10 березня зупинилось серце великого українського Кобзаря.

- Похований Тарас Шевченко на Смоленському кладовищі в Санкт-Петербурзі. У травні 1861 р. тіло великого Кобзаря був перевезений до Канева і похований на горі Чернекса. Це замовив Тарас Шевченко. З тих пір цю гору називають Тарасовою.

-Куди не глянь, лежить його мила земля, Україна, ти можеш побачити широкий і неосяжне Дніпро... 22 травня - день пам'яті поета в Україні.

-Тарас Григорович Шевченко прожив усього 47 років, із яких 24 роки був у кріпацтві, 10 років мучився у солдатській неволі на засланні і всього 13 років був вільною людиною. 13 років волі! Минуло багато років, але ім'я славного сина України ми завжди пам'ятаємо. В

багатьох містах стоять пам'ятники Тарасу Шевченку. У нашому місті також розташовано пам'ятник Т. Шевченку, а також у Берегові є вулиця Шевченка, відомий футболіст Шевченко.

*Уклін тобі, Тарасе,
Великий наш пророче,
Для тебе вірно б'ється
Те серденько дитяче.
За тебе вічно б'ється,
За твої заповіти,
Чого батьки не зможуть,
Те зроблять їхні діти.*

Підсумок уроку

Гра «Мікрофон».

Продовж речення:

Сьогодні на уроці я навчилася...

На уроці я дізнався...

Мені сподобалось...

Я запам'ятав...

- Наш Шевченко дуже любив свій рідний край. Він завжди пам'ятав рідний край - Україну. Діточки мої, Ви також любіть і бережіть свою Україну, ми тут живемо. Читайте його твори - і ваша мова теж буде гарною, чарівною, барвистою бо українська мова-одна з найкращих мов світу!

- Учіться, шануйте батьків, живіть дружньо — учив Шевченко! І це сьогодні головне ваше завдання.

- Отже, Тарас Шевченко прийшов відкривати нам стовп, на який тримається людина і людський світ. Він оспівав Любов, Красу, Добро і Правду, щоб ми зробили це своєю вічною піснею.

« Нехай вогник Кобзаря завжди горить у ваших серцях, посилаючи промені любові до природи, людини, рідного слова».

(Фотографія, Чейке Е.)

- Любі мої діточки! На цьому наш позакласний захід, присвячений пам'яті великого Пророка українського народу, нашого видатного земляка Т.Г. Шевченка оголошується закритим.

«В рідній мові своїй мусиш вивчити кожне слівце і доглядати його, як старий садівник своє деревце. Щоб ніякий хробак не точив його гіжні пелюстки та листки, щоб у чисті слова не з'їдалися зло остюки».

Починає звучати Гімн України. Всі встають, підхоплюють слова Гімну.

- Допобачення! На наступному тижні зустрінемося знову і проводим ще один позакласний урок! (діти з радістю слухали і всі відповіли, що будуть обов'язково)

(Фотографія, Чейке Е.В.)

